

DOPUNSKI PROTOKOL

UZ ŽENEVSKE KONVENCIJE OD 12. AVGUSTA 1949. GODINE O ZAŠTITI ŽRTAVA MEĐUNARODNIH ORUŽANIH SUKOBA

(PROTOKOL I)

PREAMBULA

Visoke strane ugovornice,

Proklamujući svoju iskrenu želju da mir zavlada među narodima,

podsećajući da je svaka država dužna da se, u skladu s Poveljom Ujedinjenih nacija, u svojim međunarodnim odnosima uzdržava od pretnje ili upotrebe sile protiv suvereniteta, teritorijalnog integriteta ili političke nezavisnosti svake države, ili na bilo koji drugi način koji nije u skladu sa ciljevima Ujedinjenih nacija,

verujući da je i pored toga potrebno reafirmisati i razviti odredbe kojima se štite žrtve oružanih sukoba i dopuniti mere kojima se jača njihova primena,

izražavajući svoje ubedenje da nijedna odredba ovog protokola ili ženevskih konvencija od 12. avgusta 1949. godine ne može biti protumačena tako da opravdava ili odobrava bilo koji akt agresije ili drugu upotrebu sile koja nije u skladu sa Poveljom Ujedinjenih nacija,

potvrđujući dalje da odredbe ženevskih konvencija od 12. avgusta 1949. godine i ovog protokola treba u punoj meri da budu primenjene u svim prilikama na sva lica koja su zaštićena tim instrumentima bez ikakve diskriminacije zasnovane na prirodi ili poreklu oružanog sukoba ili na cilju koji su strane u sukobu postavile ili koji im se pripisuje,

saglasile su se o sledećem:

DEOI

OPŠTE ODREDBE

Član 1.

Opšti principi i polje primene

1. Visoke strane ugovornice obavezuju se da će poštovati ovaj protokol i da će obezbediti njegovo poštovanje u svakoj prilici.
2. U slučajevima koji nisu predviđeni ovim protokolom ili drugim međunarodnim sporazumima, građanska lica i borci ostaju pod zaštitom i dejstvom principa međunarodnog prava, koji proizlaze iz ustanovljenih običaja, iz principa čovečnosti i zahteva javne savesti.
3. Ovaj protokol, kojim se dopunjuju Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba, primenjuje se u situacijama predviđenim članom 2, zajedničkim za te konvencije.
4. Pod situacijama predviđenim prethodnim stavom podrazumevaju se oružani sukobi u kojima se narodi bore protiv kolonijalne dominacije i strane okupacije i protiv rasističkih režima, koristeći se pravom naroda na samoopredeljenje, potvrđujućim u Povelji Ujedinjenih nacija i Deklaraciji o principima međunarodnog prava koji se tiču prijateljskih odnosa i saradnje između država u skladu s Poveljom Ujedinjenih nacija.

Član 2.

Definicije

Za svrhe ovog protokola:

- a) pod izrazima "I konvencija", "II konvencija", "III konvencija" i "IV konvencija" podrazumevaju se, redom, Ženevska konvencija za poboljšanje sudbine ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu od 12. avgusta 1949. godine; Ženevska konvencija za poboljšanje sudbine ranjenika, bolesnika i brodolomnika oružanih snaga na moru od 12. avgusta 1949. godine, Ženevska konvencija o postupanju s ratnim zarobljenicima od 12. avgusta 1949. godine; Ženevska konvencija o zaštiti građanskih lica za vreme rata od 12. avgusta 1949. godine; pod izrazom "Konvencije" podrazumevaju se četiri Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba;
- b) pod izrazom "pravila međunarodnog prava koja se primenjuju u oružanim sukobima" podrazumevaju se pravila sadržana u međunarodnim sporazumima u kojima učestvuju strane u sukobu, kao i principi i pravila međunarodnog prava koja su opšte priznata;
- c) pod izrazom "sila zaštitnica" podrazumeva se neutralna država ili druga država koja nije strana u sukobu, koju je imenovala jedna strana u sukobu i prihvatila protivnička strana i koja je spremna da vrši funkcije koje su dodeljene sili zaštitnici po odredbama Konvencije i ovog protokola;
- d) pod izrazom "supstitut" podrazumeva se organizacija koja zamenjuje silu zaštitnicu, u skladu sa članom 5.

Član 3.

Početak i prestanak primene

Ne dirajući u odredbe koje se primenjuju u svako doba:

- a) Konvencije i ovaj protokol primenjuju se od početka svake situacije predviđene u članu 1. ovog protokola;
- b) primena Konvencija i ovog protokola prestaje na teritoriji strana u sukobu opštim završetkom vojnih operacija, a u slučaju okupiranih teritorija, po prestanku okupacije, izuzev, u oba slučaja, za kategorije lica čije konačno oslobođenje, repatrijacija ili nastanjenje nastupi kasnije. Na ova lica će se i dalje primenjivati odgovarajuće odredbe Konvencije i ovog protokola sve do njihovog potpunog oslobođenja, repatrijacije ili nastanjenja.

Član 4.

Pravni status strana u sukobu

Primena Konvencija i ovog protokola, kao i zaključenje sporazuma predviđenih ovim instrumentima, neće imati dejstva na pravni status strana u sukobu. Ni okupacija neke teritorije, ni primena Konvencija i ovog protokola, neće uticati na pravni status teritorije koja je u pitanju.

Član 5.

Određivanje sila zaštitnica i njihovih supstituta

1. Dužnost je strana u sukobu da od početka tog sukoba obezbede poštovanje i primenu Konvencija i ovog protokola primenom sistema sila zaštitnica, uključujući naročito određivanje i prihvatanje tih sila u skladu s niže navedenim stavovima. Sile zaštitnice biće zadužene da štite interese strana u sukobu.

2. Od početka situacije navedene u članu 1. svaka strana u sukobu odrediće, bez odlaganja, jednu silu zaštitnicu radi primene Konvencija i ovog protokola i odobriće, takođe bez odlaganja i u istom cilju, delatnost sile zaštitnice koju je protivnička strana odredila i koju je ona sama prihvatila kao takvu.

3. Ako jedna sila zaštitnica nije bila određena ili prihvaćena od početka situacije navedene u članu 1. Međunarodni komitet Crvenog krsta, ne dirajući u pravo svake druge nepristrasne humanitarne organizacije da učini isto, ponudiće svoje dobre usluge stranama u sukobu, radi određivanja, bez odlaganja, jedne sile zaštitnice koja je prihvatljiva za strane u sukobu. U tom cilju, on može, između ostalog, da traži od svake strane da mu podnese listu od najmanje pet država koje ta strana smatra prihvatljivom da deluju u njeno ime u svojstvu sile zaštitnice u odnosu na protivničku stranu i zatražiće od svake protivničke strane da podnese listu od najmanje pet država koje bi ona prihvatila kao silu zaštitnicu druge strane; ove liste će biti saopštene Komitetu u roku od dve nedelje od prijema zahteva; on će ih uporediti i zatražiti saglasnost svake države čije se ime nalazi na obe liste.

4. Ako, uprkos gore izloženom, nema sile zaštitnice, strane u sukobu treba da prihvate, bez odlaganja, ponudu koju učini Međunarodni komitet Crvenog krsta ili neka druga organizacija koja pruža sva jamstva za nepristrasnosti i efikasnosti da deluje kao supstitut, posle odgovarajućih konsultacija sa navedenim stranama i vodeći računa o rezultatima tih konsultacija. Vršenje njegovih funkcija kao supstituta podleži saglasnosti strana u sukobu; strane u sukobu preduzeće sve da bi olakšale rad supstituta u vršenju njegovih zadataka, shodno Konvencijama i ovom protokolu.

5. U skladu sa članom 4, određivanje i prihvatanje sile zaštitnica radi primene Konvencija i ovog protokola neće imati dejstva na pravni status strana u sukobu ni bili koje teritorije, uključujući okupiranu teritoriju.

6. Održavanje diplomatskih odnosa između strana u sukobu ili činjenica da je svakoj trećoj državi poverena zaštita interesa jedne strane i njenih građana u skladu sa pravilima međunarodnog prava koja se tiču diplomatskih odnosa, nisu smetnja određivanju sile zaštitnica radi primene Konvencija i ovog protokola.

7. Kad god se dalje u ovom protokolu pomene sila zaštitnica, to se odnosi, takođe, i na supstitut.

Član 6.

Kvalifikovano osoblje

1. Visoke strane ugovornice će, takođe, i u doba mira nastojati da, uz pomoć nacionalnih društava Crvenog krsta (Crvenog polumeseca, Crvenog lava i sunca), obuče kvalifikovano osoblje da bi olakšale primenu Konvencija i ovog protokola, a naročito rad sile zaštitnica.

2. Rekrutovanje i obuka takvog osoblja je u domaćoj nadležnosti.

3. Međunarodni komitet Crvenog krsta će staviti na raspolaganje visokim stranama ugovornicama spiskove tako obučenog osoblja, koje visoke strane ugovornice mogu utvrditi ili mu dostaviti u tom cilju.

4. Uslovi korišćenja takvog osoblja van nacionalne teritorije, u svakom pojedinom slučaju, biće predmet posebnih sporazuma između zainteresovanih strana.

Član 7.

Sastanci

Depozitar ovog protokola sazivaće sastanak visokih strana ugovornica na traženje jedne ili više pomenutih strana i uz odobrenje većine pomenutih strana radi razmatranja opštih problema primene Konvencija i protokola.

DE O I I

RANJENICI, BOLESNICI I BRODOLOMNICI

O d e l j a k I

OPŠTA ZAŠTITA

Član 8.

Terminologija

Za svrhe ovog protokola:

(a) pod izrazom "ranjeni" i "bolesni" podrazumevaju se lica, vojna ili civilna, kojima je zbog povrede, bolesti ili drugih fizičkih ili mentalnih poremećaja ili teškoća potrebna lekarska pomoć ili njega i koja se uzdržavaju od svakog akta neprijateljstva. Pod ovim izrazima podrazumevaju se takođe žene na porođaju, novorođenčad i druga lica kojima je potrebna neposredna lekarska pomoć ili nega, kao što su nejak i trudnice, i koja se uzdržavaju od svakog akta neprijateljstva;

(b) pod izrazom "brodolomnici" podrazumevaju se lica, vojna ili civilna, koja se nalaze u opasnosti na moru ili u drugim vodama kao posledica nesreće koja je zadesila njih ili brod ili vazduhoplov na kome se nalaze, i koja se uzdržavaju od svakog akta neprijateljstva. Ova lica, pod uslovom da se i dalje uzdržavaju od svakog akta neprijateljstva, smatraju se brodolomnicima i za vreme spasavanja sve dok ne steknu neki drugi status na osnovu Konvencija ili ovog protokola;

(c) pod "sanitetskim osobljem" podrazumevaju se ona lica koja je jedna strana u sukobu odredila isključivo za sanitetske zadatke nabrojane u podtački 5. ili za zadatke upravljanja sanitetskim jedinicama ili za funkcionisanje ili upravljanje sanitetskim transportima. Takvo raspoređivanje može biti stalno ili privremeno. Izraz obuhvata:

(i) sanitetsko osoblje, vojno ili civilno, jedne strane u sukobu, uključujući ono koje je navedeno u I i II konvenciji i ono koje je dodeljeno organizacijama civilne zaštite;

(ii) sanitetsko osoblje nacionalnih društava Crvenog krsta (Crvenog polumeseca, Crvenog lava i sunca) i drugih nacionalnih dobrovoljnih društava za pomoć koja je na odgovarajući način priznala i ovlastila jednu stranu u sukobu;

(III) sanitetsko osoblje sanitetskih jedinica ili sanitetskih transporta navedenih u članu 9. stav 2;

(d) pod izrazom "versko osoblje" podrazumevaju se vojni ili civilna lica, kao što su kapelani, koja se isključivo bave sveštgeničkom službom i koja su pridodata:

(i) oružanim snagama jedne strane u sukobu;

(ii) sanitetskim jedinicama ili sanitetskim transportima jedne strane u sukobu;

(iii) sanitetskim jedinicama ili sanitetskim transportima navedenim u članu 9. stav 2; ili

(iv) organizacijama civilne zaštite jedne strane u sukobu.

Versko osoblje može biti pridodato stalno ili privremeno, a na njega se primenjuju odgovarajuće odredbe podtačke (k);

(e) pod izrazom "sanitetske jedinice" podrazumevaju se ustanove i druge jedinice, vojne ili civilne, organizovane u sanitetske svrhe, to jest radi traženja, prikupljanja, transporta, utvrđivanja dijagnoze ili lečenja - uključujući pružanje prve pomoći - ranjenika, bolesnika i brodolomnika, ili radi sprečavanja bolesti. Izraz obuhvata, na primer, bolnice i druge slične jedinice, centre za transfuziju krvi, centre za

preventivnu medicinu i institute, sanitetska slagališta i depoe sanitetskog i farmaceutskog materijala tih jedinica. Sanitetske jedinice mogu biti nepokretne ili pokretne, stalne ili privremene;

(f) pod izrazom "sanitetski transport" podrazumeva se prenošenje na kopnu, na vodi ili u vazduhu ranjenika, bolesnika, brodolomnika, sanitetskog osoblja, verskog osoblja, sanitetske opreme ili sanitetskog materijala zaštićenog Konvencijama i ovim protokolom;

(g) pod izrazom "sredstvo sanitetskog transporta" podrazumeva se svako transportno sredstvo, vojno ili civilno, stalno ili privremeno, dodeljeno isključivo za vršenje sanitetskog transporta i koje je pod kontrolom nadležnih organa jedne strane u sukobu;

(h) pod izrazom "sanitetsko vozilo" podrazumeva se svako sredstvo sanitetskog transporta na kopnu;

(i) pod izrazom "sanitetski brod ili plovni objekt" podrazumeva se svako sredstvo sanitetskog transporta na vodi;

(j) pod izrazom "sanitetski vazduhoplov" podrazumeva se svako sredstvo sanitetskog transporta vazdušnim putem;

(k) pod "stalnim sanitetskim osobljem", "stalnim sanitetskim jedinicama" i "stalnim sredstvima sanitetskog transporta" podrazumevaju se oni koji su određeni isključivo u sanitetske svrhe na neodređeno vreme. "Privremeno sanitetsko osoblje", "privremene sanitetske jedinice" i "privremena sredstva sanitetskog transporta" su oni koji su namenjeni isključivo za sanitetske svrhe na određeno vreme, u toku celog trajanja tog vremena. Ako drukčije nije određeno, pod izrazima "sanitetsko osoblje", "sanitetske jedinice" i "sredstva sanitetskog transporta" podrazumevaju se osoblje, jedinice i sredstva transporta, kako stalna tako i privremena;

(l) pod izrazom "znak raspoznavanja" podrazumeva se znak raspoznavanja Crvenog krsta, Crvenog polumeseca ili Crvenog lava i sunca na belom polju kad se upotrebljava za zaštitu sanitetskih jedinica i transporta ili sanitetskog i verskog osoblja, opreme i materijala;

(m) pod izrazom "signal raspoznavanja" podrazumevaju se signali ili poruke namenjene isključivo identifikaciji sanitetskih jedinica ili transporta, predviđeni u Glavi III Priloga I uz ovaj protokol.

Član 9.

Polje primene

1. Ovaj deo, čije odredbe imaju za cilj da poboljšavaju sudbinu ranjenika, bolesnika i brodolomnika, primenjuju se na sve one koji su pod dejstvom situacije pomenute u članu 1, bez ikakve diskriminacije zasnovane na rasi, boji kože, polu, jeziku, veroispovesti ili ubeđenju, političkom ili drugom mišljenju, nacionalnom ili socijalnom poreklu, bogatstvu, rođenju ili drugom statusu, ili na bilo kom drugom sličnom kriterijumu.

2. Odgovarajuće odredbe čl. 27. i 32. II konvencije primenjuju se na stalne sanitetske jedinice i sredstva sanitetskog transporta (osim bolničkih brodova na koje se primenjuje član 25. II konvencije) i na njihovo osoblje koje je stavljeno na raspolaganje strani u sukobu iz humanitarnih razloga;

(a) od strane neutralne ili druge države koja nije strana u tom sukobu;

(b) od strane priznatog i ovlašćenog društva takve države za pomoć;

(c) od strane nepristrasne međunarodne humanitarne organizacije.

Član 10.

Zaštita i nega

1. Svi ranjenici, bolesnici i brodolomnici, bilo kojoj strani da pripadaju, biće poštovani i zaštićeni.
2. U svakoj prilici s njima će se postupati humano i oni će u najvećoj mogućoj meri i u najkraćem mogućem roku dobiti medicinsku negu i pomoć koju zahteva njihovo stanje. Neće se praviti razlika između njih, zasnovana na bilo kojim drugim kriterijumima, osim medicinskih.

Član 11.

Zaštita lica

1. Fizičko ili mentalno zdravlje i integritet lica koja su u vlasti protivničke strane ili koja su internirana, zadržana u pritvoru ili na drugi način lišena slobode kao posledica situacije pomenute u članu 1, neće biti ugrožena bilo kakvom neopravdanom radnjom ili propustom. Prema tome, zabranjeno je podvrgnuti lica pomenuta u ovom članu bilo kakvom medicinskom postupku koji ne bi bio motivisan stanjem zdravlja odnosno lica i koji nije u skladu sa opšte usvojenim medicinskim standardima koje bi pod sličnim medicinskim okolnostima strana koja primenjuje postupak primenila na lica koja su njeni državljani i koja ni na koji način nisu lišena slobode.
2. Naročito je zabranjeno na tim licima vršiti čak i sa njihovim pristankom:
 - (a) fizičko sakaćenje;
 - (b) medicinske ili naučne eksperimente;
 - (c) uklanjanje tkiva ili organa radi transplantacije, osim ako su takve radnje opravdane u skladu sa uslovima predviđenim u stavu 1.
3. Izuzeci od zabrana u stavu 2 (c) mogu se napraviti samo u slučaju davanja krvi za transfuziju ili kože za presađivanje, pod uslovom da je to dato dobrovoljno i bez ikakve prinude ili nenavodenja, i tada samo u terapeutske svrhe, pod uslovima koji su u skladu sa opšteusvojenim medicinskim standardima i kontrolom i u interesu kako davaoca tako i primaoca.
4. Svaka namerna radnja ili propust koji ozbiljno ugrožava fizičko ili mentalno zdravlje ili integritet bilo kog lica koje je u vlasti neke druge strane a ne one od koje ono zavisi, i kojim se ili krše zabrane iz st. 1. i 2. ili se ne poštuju uslovi iz stava 3, predstavlja tešku povredu ovog protokola.
5. Lica pomenuta u stavu 1. imaju pravo da odbiju svaku hiruršku intervenciju. U slučaju odbijanja, sanitetsko osoblje će nastojati da dobije pismenu izjavu o tome, koju je potpisao ili priznao pacijent.
6. Svaka strana u sukobu vodiće medicinsku evidenciju o svakom davanju krvi za transfuziju ili kože za presađivanje od lica pomenutih u stavu 1, ako je to davanje izvršeno pod odgovornošću te strane. Pored toga, svaka strana u sukobu će nastojati da vodi evidenciju o svim medicinskim postupcima koji su primenjeni na svako lice koje je internirano, stavljeno u pritvor ili na drugi način lišeno slobode kao posledica situacije pomenute u članu 1. Ova evidencija će u svako doba biti dostupna sili zaštitnici radi nadzora.

Član 12.

Zaštita sanitetskih jedinica

1. Sanitetske jedinice biće poštovane i zaštićene u svako doba i neće biti predmet napada.
2. Stav 1. primenjuje se na civilne sanitetske jedinice, pod uslovom da:
 - (a) pripadaju jednoj od strana u sukobu;
 - (b) su priznate i ovlašćene od nadležnog organa jedne od strana u sukobu; i da

(c) su ovlašćene u skladu sa članom 9. stav 2. ovog protokola ili članom 27. I konvencije.

3. Strane u sukobu pozivaju se da jedna drugoj notifikuju položaj svojih nepokretnih sanitetskih jedinica. Odsustvo takve notifikacije ne oslobađa nijednu stranu obaveze da postupi u skladu sa odredbama stava 1.

4. Ni pod kojim uslovima sanitetske jedinice neće biti upotrebljene da bi se pokušali zaštititi vojni objekti od napada. Kad god je to moguće, strane u sukobu će obezbediti da sanitetske jedinice budu tako postavljene da napadi na vojne objekte ne ugroze njihovu bezbednosti.

Član 13.

Prestanak zaštite civilnih sanitetskih jedinica

1. Zaštita na koju civilne sanitetske jedinice imaju pravo može prestati samo ako su te jedinice van svoje humanitarne funkcije upotrebljene za izvršavanje radnji štetnih po neprijatelja. Međutim, zaštita može prestati tek posle opomene kojom je, kad god je to pogodno, utvrđen razuman rok i kad taj rok protekne bez dejstva.

2. Sledeće radnje neće se smatrati kao štetne za neprijatelja:

(a) da je osoblje jedinice snabdeveno lakim ličnim oružjem za samoodbranu ili za odbranu ranjenika i bolesnika o kojima se stara;

(b) da jedinicu čuva patrola, straža ili oružana pratnja;

(c) da se u jedinici nalaze lako oružje i municija oduzeta od ranjenika i bolesnika, ali koji još nisu predati nadležnoj službi;

(d) da se pripadnici oružanih snaga ili drugi borci nalaze u jedinici iz medicinskih razloga.

Član 14.

Ograničenje rekvizicije civilnih sanitetskih jedinica

1. Okupirajuća sila je dužna da na okupiranim teritorijama obezbedi da se i dalje uspešno zadovoljavaju medicinske potrebe civilnog stanovništva.

2. Prema tome, okupirajuća sila ne može rekvirirati civilne sanitetske jedinice, njihovu opremu, materijal i osoblje sve dotle dok su ova sredstva i osoblje potrebni za pružanje medicinskih usluga civilnom stanovništvu i za obezbeđenje stalne nege i lečenja ranjenika i bolesnika koji se u njima nalaze na lečenju.

3. Okupirajuća sila može rekvirirati napred pomenuta sredstva i osoblje pod uslovom da i dalje poštuje opšte propise predviđene u stavu 2. i da se pridržava sledećih posebnih uslova:

(a) da su sredstva potrebna za obezbeđenje neposredne i adekvatne medicinske pomoći ranjenicima i bolesnicima oružanih snaga okupirajuće sile ili ratnim zarobljenicima;

(b) da se rekvizicija ograniči samo na period vremena dok postoji takva potreba; i

(c) da se istovremeno preduzmu potrebne mere kako bi se obezbedilo da se i dalje zadovoljavaju medicinske potrebe civilnog stanovništva, kao i onih ranjenika i bolesnika na lečenju koji bi rekvizicijom bili pogođeni.

Član 15.

Zaštita civilnog sanitetskog i verskog osoblja

1. Civilno sanitetsko osoblje treba da bude poštovano i zaštićeno.
2. U slučaju potrebe, civilnom sanitetskom osoblju treba pružiti svaku moguću pomoć na onim područjima na kojima bi sanitetska služba bila dezorganizovana usled ratnih dejstava.
3. Okupirajuća sila će pružiti svaku pomoć civilnom sanitetskom osoblju na okupiranim teritorijama da bi mu se omogućilo što bolje izvršavanje njegovih humanitarnih zadataka. Okupirajuća sila ne može zahtevati od ovog osoblja da u obavljanju svoje dužnosti daje prednosti ma kom licu, osim ako prednost nije uslovljena medicinskim razlozima. Ovo osoblje se ne može primorati ni na kakav rad koji je u suprotnosti sa njegovim humanitarnim pozivom.
4. Civilno sanitetsko osoblje imaće pristupa tamo gde su njegove usluge neophodne, a strana u sukobu ima pravo da preduzme mere kontrole i sigurnosti za koje smatra da su neophodne.
5. Civilno versko osoblje treba da bude poštovano i zaštićeno. Odredbe Konvencija i ovog protokola koje se odnose na zaštitu i obeležavanje sanitetskog osoblja, primenjivaće se i na ovo osoblje.

Član 16.

Opšta zaštita medicinskog poziva

1. Niko ne može biti kažnjen za obavljanje neke dužnosti medicinskog karaktera koja je u skladu sa medicinskom deontologijom, bez obzira na uslove pod kojima se obavlja i na lica kojima se pruža.
2. Osoblje koje se bavi nekim poslom medicinskog karaktera ne može biti prisiljeno da obavlja poslove ili da izvršava zadatke u suprotnosti sa medicinskom deontologijom ili drugim medicinskim propisima koji štite ranjenike i bolesnike, ili s odredbama Konvencija ili ovog protokola, niti se može odreći vršenja poslova predviđenih tim pravilima i propisima.
3. Nijedno lice koje obavlja neku medicinsku dužnost ne može biti prisiljeno da daje ma kom licu, bilo da ono pripada protivničkoj strani ili njegovoj sopstvenoj, podatke o ranjenicima i bolesnicima koje leči ili koje je lečilo, osim u slučajevima predviđenim zakonima njegove zemlje, ako bi po njegovoj proceni takvi podaci mogli imati štetne posledice za ranjenike i bolesnike ili za njihove porodice. Međutim, i pored ovoga, propisi kojima se reguliše obavezna prijava zaraznih oboljenja moraju se poštovati.

Član 17.

Uloga civilnog stanovništva i društva za pomoć

1. Civilno stanovništvo je dužno da poštuje ranjenike, bolesnike i brodolomnike, čak i kada oni pripadaju protivničkoj strani, i nad njima se ne sme vršiti akt nasilja. Civilno stanovništvo i društva za pomoć, kao što su nacionalna društva Crvenog krsta (Crvenog polumeseca i Crvenog lava i sunca) ovlašćeni su, čak i u zaposednutim i okupiranim teritorijama, da prikupljaju ranjenike, bolesnike i brodolomnike i da se o njima brinu, čak i na svoju inicijativu. Niko ne može biti uznemiravan, proganjan, osuđivan ili kažnjavao zbog takvih humanih dela.
2. Strane u sukobu mogu se obratiti civilnom stanovništvu i društvima za pomoć pomenutim u stavu 1. da prikupljaju ranjenike, bolesnike i brodolomnike i da se o njima brinu, pa čak i da pronalaze mrtve i daju podatke o mestu gde se oni nalaze; one će pružiti zaštitu i potrebne olakšice onima koji se ovom pozivu budu odazvali. U slučaju kada protivnička strana zauzme ili ponovo uspostavi kontrolu nad odnosnom oblašću, ona je dužna da i dalje obezbeđuje ovu zaštitu i olakšice sve dok su one potrebne.

Član 18.

Obeležavanje

1. Svaka strana u sukobu mora nastojati da budu obeleženi sanitetsko i versko osoblje, kao i sanitetske jedinice i sanitetska transportna sredstva.
2. Svaka strana u sukobu treba, isto tako, da nastoji da usvoji i da u praksi primeni metode i postupke koji će omogućiti da se obeležavanje sanitetskih jedinica i sredstava sanitetskog transporta izvrši upotrebom znaka raspoznavanja i signala raspoznavanja.
3. Na okupiranim teritorijama i u zonama u kojima se odvijaju borbena dejstva ili gde je verovatno da će se odvijati, civilno sanitetsko osoblje i civilno versko osoblje raspoznaje se, po oštem pravilu, po znaku raspoznavanja i na osnovu posebne lične karte, kojim potvrđuje svoj status.
4. Po odobrenju nadležnog organa, sanitetske jedinice i sanitetska transportna sredstva obeležavaju se znakom raspoznavanja. Brodovi i manja plovila, pomenuta u članu 22. ovog protokola, obeležavaju se po odredbama II konvencije.
5. Osim znaka raspoznavanja, strana u sukobu može, shodno odredbama Glave III Priloga I ovog protokola, odobriti upotrebu i drugih signala raspoznavanja da bi omogućila obeležavanje sanitetskih jedinica i sredstava sanitetskog transporta. Izuzetno, u posebnim slučajevima predviđenim u pomenutoj glavi, sredstva sanitetskog transporta mogu se koristiti signalima raspoznavanja bez isticanja znaka raspoznavanja.
6. Primena odredaba predviđenih st. 1. do 5. regulisana je propisima glava I do III Priloga I ovog protokola. Signali opisani u Glavi III Priloga i namenjeni isključivo za korišćenje od strane sanitetskih jedinica i sredstava sanitetskog transporta, mogu biti korišćeni samo kako je predviđeno u pomenutoj glavi, tj. da bi se omogućila identifikacija sanitetskih jedinica i sredstava sanitetskog transporta.
7. Ovim članom ne odobrava se šire korišćenje znaka raspoznavanja u vreme mira od onog koje je predviđeno članom 44. I konvencije.
8. Odredbe Konvencije i ovog protokola koje se odnose na kontrolu korišćenja znaka raspoznavanja i na sprečavanje i suzbijanje njegove zloupotrebe primenjivaće se na signale raspoznavanja.

Član 19.

Neutralne države i druge države koje nisu strane u sukobu

Neutralne države i druge države koje nisu strane u sukobu primenjivaće odgovarajuće odredbe ovog protokola na lica koja su Protokolom zaštićena a koja mogu biti prihvaćena ili internirana na njihove teritorije, kao i na mrtve koji su pripadali stranama u tom sukobu ukoliko bi ih ove našle.

Član 20.

Zabrana represalija

Zabranjene su mere represalija protiv osoblja i dobara zaštićenih ovim delom Protokola.

O d e l j a k I I

SANITETSKI TRANSPORTI

Član 21.

Sanitetska vozila

Sanitetska vozila treba da budu poštovana i zaštićena na način koji je Konvencijama i ovim protokolom predviđen za pokretne sanitetske jedinice.

Član 22.

Bolnički brodovi i manja obalska plovila za spasavanje

1. Odredbe Konvencija koje se odnose:

- (a) na brodove navedene u čl. 22, 24, 25. i 27 II konvencije,
- (b) na njihove čamce za spasavanje i njihova manja plovila,
- (c) na njihovo osoblje i opremu,
- (d) na ranjenike, bolesnike i brodolomnike koji se na njima nalaze,

primenjivaće se na isti način dok ovi brodovi brodski čamci za spasavanje ili manja plovila prevoze civilne ranjenike, bolesnike i brodolomnike koji ne pripadaju nijednoj od kategorija pomenutih u članu 13. II konvencije. Osim toga, ovi civili ne mogu biti ni predati nijednoj stranoj zemlji ni zarobljeni na moru. Ako se nađu u vlasti neke strane u sukobu koja nije njihova, na njih će se primenjivati IV konvencija i ovaj protokol.

2. Zaštita koja se Konvencijama obezbeđuje brodovima navedenim u članu 25. II konvencije odnosi se i na bolničke brodove stavljene na raspolaganje jednoj strani u sukobu u humanitarne svrhe od strane:

- (a) neke neutralne države ili države koja nije strana u sukobu, ili
- (b) neke nepristrasne međunarodne organizacije humanitarnog karaktera, pod uslovom da se u oba slučaja poštuju uslovi propisani u tom članu.

3. Manja plovila navedena u članu 27. II konvencije uživaju zaštitu čak i u slučajevima kada nije izvršena notifikacija predviđena istim članom. Strane u sukobu su pozvane da se, bez obzira na to, međusobno obavestavaju o svim pojedinostima koje se odnose na ta manja plovila i koje će omogućiti da se ona lakše identifikuju i raspoznaju.

Član 23.

Drugi sanitetski brodovi i manja plovila

1. Sanitetski brodovi i manja plovila, osim onih navedenih u članu 22. ovog protokola i članu 38. II konvencije, bilo na moru ili u drugim vodama, treba da budu poštovani i zaštićeni na način koji je Konvencijama i ovim protokolom predviđen za pokretne sanitetske jedinice. Efikasnu zaštitu ovih plovnih objekata moguće je ostvariti samo ako se oni budu mogli identifikovati i raspoznati kao sanitetski brodovi i manja plovila, radi čega i oni treba da budu obeleženi znakom raspoznavanja i treba da se što je moguće više prilagode odredbama člana 43. stav 2. II konvencije.

2. Brodovi i manja plovila navedeni u stavu 1. podvrgavaju se ratnom pravu. Svaki ratni brod koji plovi na površini, a ima mogućnost da obezbedi da se njegovo naređenje odmah izvrši, može brodovima i manjim plovilima narediti da se zaustave, da se udalje ili da promene određeni kurs, a oni su dužni da se pokoravaju svakom naređenju ove vrste. Ovim se plovilima ni na kakav drugi način ne može onemogućiti izvršenje njihovih sanitetskih zadataka sve dok za to postoje potrebe ranjenika, bolesnika i brodolomnika koji se na njima nalaze.

3. Zaštita predviđena u stavu 1. može prestati samo u uslovima predviđenim u čl. 34. i 35. II konvencije. Otvoreno odbijanje pokoravanja dobijenom naređenju u skladu sa stavom 2. predstavlja akt štetan za neprijatelja u smislu člana 34. II konvencije.

4. Strana u sukobu dostaviće protivničkoj strani, što je moguće ranije pre polaska, notifikaciju sa: imenom, karakteristikama, predviđenim časom polaska, pravcem kretanja i približnom brzinom

sanitetskog broda ili plovila, a naročito kad se radi o brodu veće tonaže od preko 2.000 bruto registarskih tona, a treba da dostavi i sve druge podatke koji bi olakšali identifikaciju i raspoznavanje. Protivnička strana je dužna da potvrdi prijem ovih podataka.

5. Odredbe člana 37. II konvencije primenjuju se i na sanitetsko i versko osoblje koje se nalazi na tim brodovima i manjim plovilima.

6. Odgovarajuće odredbe II konvencije primenjuju se na ranjenike, bolesnike i brodolomnike koji pripadaju kategorijama predviđenim članom 13. II konvencije i članom 44. ovog protokola koji se nalaze na tim sanitetskim brodovima i plovilima. Civilna lica ranjena, obolela i brodolomnici, koji ne pripadaju nijednoj kategoriji predviđenoj u članu 13. II konvencije, ne treba, ako su na moru, niti da budu predata nekoj stranoj zemlji, niti su obavezna da napuste brod ili plovilo; ako se ipak nađu u vlasti strane u sukobu koja nije njihova, na njih će se primenjivati IV konvencija i ovaj protokol.

Član 24.

Zaštita sanitetskih vazduhoplova

Sanitetski vazduhoplovi treba da budu poštovani i zaštićeni u skladu sa propisima ovog dela.

Član 25.

Sanitetski vazduhoplovi u zonama koje ne kontroliše protivnička strana

U zonama na kopnu u kojima stvarnu vlast imaju prijateljske snage, ili u pomorskim zonama u kojima protivnička strana nema stvarnu vlast, kao i u njihovom vazдушnom prostoru, poštovanje i zaštita sanitetskih vazduhoplova jedne strane u sukobu ne zavisi od sporazuma sa protivničkom stranom. Strana u sukobu koja na takav način koristi sanitetske vazduhoplove u ovim zonama moći će, međutim, u cilju poboljšanja njihove bezbednosti, da protivničkoj strani uputi notifikaciju predviđenu članom 29, a naročito kad ovi vazduhoplovi prilikom leta dolaze u domet sistema oružja zemlja-vazduh protivničke strane.

Član 26.

Sanitetski vazduhoplovi u zonama dodira ili sličnim zonama

1. U delovima zone dodira u kojima stvarnu vlast imaju prijateljske snage, zatim u zonama u kojima nije jasno izražena ničija prevlast, kao i u odgovarajućem vazдушnom prostoru, zaštita sanitetskih vazduhoplova može biti potpuno uspešna samo ako je postignut prethodni sporazum između nadležnih vojnih vlasti strana u sukobu kao što je predviđeno u članu 29. U nedostatku takvog sporazuma, sanitetski vazduhoplovi leteće na sopstveni rizik; sanitetski vazduhoplovi treba ipak da budu poštovani kada budu prepoznati kao takvi.

2. Pod izrazom "zona dodira" podrazumeva se svaka kopnena zona u kojoj su utvrđeni delovi protivničkih snaga u dodiru jednih s drugima, a naročito tamo gde su oni izloženi direktnom gađanju sa zemlje.

Član 27.

Sanitetski vazduhoplovi u zonama sa prevlašću protivničke strane

1. Sanitetski vazduhoplovi strane u sukobu biće zaštićeni i za vreme nadletanja kopnenih ili pomorskih zona u stvarnoj vlasti protivničke strane, pod uslovom da su prethodno za takve letove dobili saglasnost nadležnih vlasti te protivničke strane.

2. Sanitetski vazduhoplov koji nadleće zonu nad kojom stvarnu vlast ima protivnička strana u nedostatku saglasnosti predviđene stavom 1, ili ako takvu saglasnost prekrši usled pogreške u navigaciji ili hitnog ugrožavanja bezbednosti leta, dužan je da učini sve što je u njegovoj moći da bi bio

identifikovan i da o tome obavesti protivničku stranu. Čim protivnička strana prepozna takav sanitetski vazduhoplov, treba da preduzme potrebne razumne napore da mu naredi da se spusti na zemlju ili na more, shodno odredbama člana 30. stav 1, ili da preduzme druge mere u cilju zaštite sopstvenih interesa i davanja vazduhoplovu u oba slučaja vremena da izvrši naređenja, pre nego što pribegne napadu na njega.

Član 28.

Ograničenje upotrebe sanitetskih vazduhoplova

1. Zabranjeno je stranama u sukobu da koriste svoje sanitetske vazduhoplove u pokušaju da postignu vojnu prednost nad protivničkom stranom. Prisustvo sanitetskih vazduhoplova ne sme se koristiti da se njima nastoji da se vojni objekti zaštite od napada.

2. Sanitetski vazduhoplovi se ne smeju koristiti za prikupljanje ili prenošenje podataka obaveštajnog karaktera i ne smeju prenositi materijal nemanjen ovim ciljevima. Njima je zabranjeno da prevoze osoblje ili toware koji nisu obuhvaćeni odredbom člana 8. stav 6. Prevoz ovim avionima lične opreme onih koji se u njima nalaze ili materijala koji je namenjen isključivo olakšanju navigacije, veza ili identifikacije, neće se smatrati zabranjenim.

3. Sanitetski vazduhoplovi mogu prevoziti samo naoružanje malog kalibra i municiju oduzetu od ranjenika, bolesnika i brodolomnika koji se u njima nalaze, a još nisu predati nadležnoj službi, kao i lako lično naoružanje potrebno sanitetskom osoblju koje se tu nalazi za ličnu odbranu i odbranu ranjenika, bolesnika i brodolomnika o kojima se stara.

Za vreme letova predviđenih čl. 26. i 27, sanitetski vazduhoplovi se ne smeju koristiti, osim ako to nije predviđeno prethodnim sporazumom sa protivničkom stranom, za pronalaženje ranjenika, bolesnika i brodolomnika.

Član 29.

Notifikacija i sporazumi u vezi sa sanitetskim vazduhoplovima

1. Notifikacije predviđene članom 25, ili zahtevi za prethodni sporazum predviđeni čl. 26, 27, 28. (stav 4) ili 31. moraju sadržavati: predviđeni broj sanitetskih vazduhoplova, plan leta i sredstva obeležavanja; smatra se da notifikacije i zahtevi znače da će se svaki let obaviti u skladu sa odredbama člana 28.

2. Strana koja primi notifikaciju propisanu članom 25. dužna je da bez odlaganja potvrdi prijem.

3. Strana koja primi zahtev za sklapanje prethodnog sporazuma u smislu bilo čl. 26, 27, 28. stav 4, bilo član 31. dužna je da što je pre moguće obavesti stranu koja je zahtev uputila:

(a) da zahtev prihvati;

(b) da zahtev odbija, ili

(c) da predlaže opravdanu izmenu zahteva. Ona isto tako, može predložiti zabranu ili ograničenje ostalih letova u toj zoni za utvrđeno vreme. Ako strana koja je uputila zahtev prihvati protivpredloge, dužna je da drugu stranu obavesti o svom pristanku.

4. Strane će preduzeti potrebne mere da se omogući efikasno dostavljanje notifikacije i zaključivanje sporazuma.

5. Strane će, isto tako, preduzeti potrebne mere da se sadržaj ovih notifikacija i sporazuma efikasno dostavi zainteresovanim vojnim jedinicama i da one budu brzo upoznate sa sredstvima obeležavanja koja će koristiti sanitetski vazduhoplovi koji su u pitanju.

Član 30.

Ateriranje i pregled sanitetskih vazduhoplova

1. Sanitetski vazduhoplovi koji nadleću zone nad kojima stvarnu vlast ima protivnička strana, ili zone nad kojima niko nema stvarnu vlast, mogu biti primorani da se spuste na zemlju ili na vodu, prema tome nad kojim prostorom lete, u cilju pregleda predviđenog sledećim stavovima ovog protokola. Sanitetski vazduhoplovi su dužni da se pokoravaju svakom pozivu ove vrste.

2. Ako se sanitetski vazduhoplov spusti na zemlju ili na vodu, na poziv ili iz drugih razloga, on može biti podvrgnut pregledu samo u cilju proveravanja podataka navedenih u st. 3. i 4. ovog člana. Pregledu se mora pristupiti bez odlaganja i on mora biti brzo završen. Strana koja vrši pregled ne može zahtevati da ranjenici i bolesnici budu iskrcani iz vazduhoplova, osim ako je iskrcavanje neophodno radi pregleda. Ona mora da obezbedi da ovaj pregled ili iskrcavanje ne pogoršaju stanje ranjenika i bolesnika.

3. Ako se pregledom utvrdi:

(a) da je vazduhoplov sanitetski u smislu člana 8. stav 10;

(b) da ne postupa protivno uslovima propisanim u članu 28, i

(c) da nije krenuo nalet bez prethodnog sporazuma ili da nije prekršio prethodni sporazum ako se on traži,

vazduhoplov će sa onima koje provози, bilo da pripadaju protivničkoj strani, bilo neutralnoj državi ili nekoj državi koja nije strana u sukobu, biti ovlašćen da nastavi svoj let bez zadržavanja.

4. Ako se pregledom utvrdi:

(a) da vazduhoplov nije sanitetski u smislu člana 8. stav 10;

(b) da postupa protivno uslovima propisanim u članu 28, ili

(c) da je na let krenuo bez prethodnog sporazuma ili da je prekršio prethodnu saglasnost, ako se ona traži,

vazduhoplov može biti zaplenjen. Sa svima koje je on prevozio postupiće se u skladu s odgovarajućim odredbama Konvencija i ovog protokola. Ako je vazduhoplov u momentu zaplene bio pretvoren u stalni sanitetski vazduhoplov, on se kasnije sme koristiti samo kao sanitetski vazduhoplov.

Član 31.

Neutralne države i druge države koje nisu strane u sukobu

1. Sanitetskim vazduhoplovima nije dozvoljeno da nadleću, niti da se spuštaju na teritoriju neutralne države koja nije strana u sukobu, osim ako to nije predviđeno prethodnim sporazumom. Međutim, ako takav sporazum postoji, ovi vazduhoplovi se moraju poštovati tokom čitavog leta kao i pri eventualnom sletanju na tu teritoriju. Oni se isto moraju pokoravati svakom pozivu da se spuste na zemlju ili vodu, prema tome nad kojim prostorom lete.

2. Sanitetski vazduhoplov koji, u nedostatku sporazuma ili kršeći odredbe sporazuma, nadleće teritoriju neutralne države ili druge države koja nije strana u sukobu, bilo usled greške u kursu letenja, bilo iz hitnog razloga koji se odnosi na bezbednost leta, treba da nastoji da notifikuje svoj let i da omogućí identifikaciju. Čim ova država prepozna takav sanitetski vazduhoplov, ona mora učiniti sve razumne napore da izda naređenje o spuštanju na zemlju ili na vodu, kako je predviđeno u članu 30,

stav 1, ili da preduzme druge mere u cilju zaštite interesa zemlje, odnosno davanja vazduhoplovu dovoljno vremena da se spusti na zemlju ili na vodu, pre nego što pribegne napadu.

3. Ako se sanitetski vazduhoplov, u skladu sa sporazumom, ili pod uslovima navedenim u stavu 2, spusti na zemlju ili vodu na teritoriji neutralne države ili druge države koja nije strana u sukobu, na poziv ili iz drugih razloga, vazduhoplov može biti podvrgnut pregledu u cilju utvrđivanja da li je stvarno u pitanju sanitetski vazduhoplov. Pregledu se mora pristupiti bez odlaganja i on se mora brzo obaviti. Strana koja vrši pregled ne može zahtevati da ranjenici i bolesnici, koji pripadaju strani koja vazduhoplov koristi, budu iskrcani iz vazduhoplova, osim ako je iskrcavanje neophodno radi pregleda. Ona će nastojati na svaki način da se pregledom ili iskrcavanjem ne pogorša stanje ranjenika i bolesnika. Ako se pregledom utvrdi da je stvarno u pitanju sanitetski vazduhoplov, vazduhoplov će sa onima koje prevozi, sa izuzetkom onih koji po propisima međunarodnog ratnog prava koji se primenjuju u oružanim sukobima moraju biti zadržani, biti ovlašćen da nastavi let i uživaće sve pogodne olakšice. Ako se pregledom utvrdi da ovaj vazduhoplov nije sanitetski vazduhoplov, on će biti zaplenjen, a sa onima koje prevozi postupaće se po odredbama iz stava 4.

4. Izuzimajući one koji su iskrcani privremeno, ranjenici, bolesnici i brodolomnici iskrcani iz sanitetskog vazduhoplova, uz pristanak mesnih vlasti na teritoriji neutralne države ili druge države koja nije strana u sukobu, biće - ako nije drukčije dogovoreno između te države i strana u sukobu - zadržani od ove zemlje kad propisi međunarodnog ratnog prava koji se primenjuju u oružanim sukobima to zahtevaju, na takav način da im se onemogući da ponovo učestvuju u neprijateljstvima. Troškovi lečenja i internacije padaju na teret države kojoj ova lica pripadaju.

5. Neutralne države ili druge države koje nisu strane u sukobu primenjivaće na isti način na sve strane u sukobu uslove i eventualna ograničenja koja se odnose na preletanje njihove teritorije od strane sanitetskih vazduhoplova ili na spuštanje ovih vazduhoplova.

O d e l j a k I I I

NESTALA I UMRLA LICA

Član 32.

Opšte načelo

U primeni ovog odeljka, delatnost visokih strana ugovornica, strana u sukobu i međunarodnih humanitarnih organizacija navedenih u Konvencijama i ovom protokolu zasniva se u prvom redu na pravu porodica da saznaju sudbinu svojih članova.

Član 33.

Nestala lica

1. Čim to okolnosti dozvole, a najkasnije po prestanku aktivnih neprijateljstava, svaka strana u sukobu treba da pronalazi lica čiji je nestanak objavila protivnička strana. Pomenuta protivnička strana treba da dostavi sve korisne podatke o ovim licima da bi olakšala njihovo pronalaženje.

2. Da bi olakšala prikupljanje podataka predviđenih u prethodnom stavu za lica koja ne bi uživala povoljniji tretman po Konvencijama i ovom protokolu, svaka strana u sukobu treba:

(a) da prikupi podatke predviđene u članu 138. IV konvencije o onim licima koja su bila pritvorena, uhapšena ili na drugi način lišena slobode više od dve nedelje usled neprijateljstava ili okupacije, kao i o onima koja su umrla za vreme zatvora;

(b) da svakom mogućom merom olakša i, ako je potrebno, sama preduzme traženje i evidentira podatke o onim licima koja su umrla pod drugim okolnostima usled neprijateljstava ili okupacije.

3. Podaci o licima čiji je nestanak objavljen primenom stava 1. i zahtevi koji se odnose na ove podatke, dostavljaju se bilo direktno, bilo posredstvom sile zaštitnice, Centralnoj agenciji za traženje Međunarodnog komiteta Crvenog krsta ili nacionalnih društava Crvenog krsta (Crvenog polumeseca i crvenog lava i sunca). U slučajevima kada se ovi podaci ne dostavljaju preko Međunarodne agencije za traženje, svaka strana u sukobu urediće da ih dostavi i Centralnoj agenciji za traženje.

4. Strane u sukobu će nastojati da se sporazumeju o odredbama o pravima i dužnostima ekipa za pronalaženje, identifikaciju i uklanjanje mrtvih sa bojišta; ovim odredbama se može predvideti da, u slučaju potrebe, osoblje protivničke strane može pratiti ekipe kad ove svoje zadatke obavljaju u zonama koje su pod kontrolom te protivničke strane. Osoblje ovih ekipa uživaće zaštitu i poštovanje kada se bavi isključivo ovim poslovima.

Član 34.

Posmrtni ostaci umrlih lica

1. Posmrtni ostaci lica koja su umrla iz razloga vezanih za okupaciju ili za vreme zatvora do koga je došlo zbog okupacije ili neprijateljstava, kao i onih lica koja nisu bila državljani zemlje u kojoj su umrla usled neprijateljstava, treba da budu poštovani, a grobovi svih ovih lica treba da budu poštovani, uredno održavani i obeležavani kako je predviđeno u članu 130. IV konvencije, sve dotle dok posmrtni ostaci ili grobovi ne budu povoljnije tretirani u smislu Konvencije i ovog protokola.

2. Kada okolnosti i odnosi među protivničkim stranama dopuste, visoke strane ugovornice, na čijim se teritorijama nalaze grobovi, a po potrebi, i druga mesta u kojima se nalaze posmrtni ostaci lica umrlih usled neprijateljstava, za vreme okupacije ili u zatvoru, treba da zaključe sporazume u cilju:

(a) da se članovima porodica umrlih lica i zvaničnim predstavnicima Službe za grobove olakša pristup grobovima i da se donesu praktični propisi u vezi sa ovim pristupom;

(b) da se obezbedi stalna zaštita i uredno održavanje ovim grobova;

(c) da se olakša vraćanje posmrtnih ostataka umrlih lica i njihovih ličnih stvari zemlji porekla na njen zahtev ili na zahtev porodice, ako se tome zemlja ne protivi.

3. U nedostatku sporazuma predviđenog u st. 2 (b) ili (c), i ako zemlja porekla ovih umrlih lica nije spremna da obezbedi uredno održavanje ovih grobova o svom trošku, visoka strana ugovornica na čijoj se teritoriji nalaze ovi grobovi može ponuditi da olakša vraćanje posmrtnih ostataka zemlji porekla. Ako ova ponuda ne bi bila prihvaćena u roku od pet godina od dana kada je učinjena, visoka strana ugovornica će moći, pošto o tome propisno obavesti zemlju porekla, primeniti odredbe predviđene u svom zakonodavstvu o grobljima i grobovima.

4. Visoka strana ugovornica ne čijoj se teritoriji nalaze grobovi o kojim je reč u ovom članu, ovlašćena je da vrši ekshumaciju posmrtnih ostataka jedino:

(a) u uslovima navedenim u st. 2. (c) i 3, ili

(b) kad ekshumaciju zahtevaju javni interesi, podrazumevajući tu potrebu iz sanitetskih razloga ili razloga istrage, u tom slučaju visoka strana ugovornica treba u svako doba s poštovanjem da postupa s posmrtnim ostacima umrlih i da obavesti zemlju porekla o nameri da ih ekshumira, pružajući pri tome tačna obaveštenja o predviđenom mestu za ponovnu sahranu.

III DEO

METODI I SREDSTVA RATOVANJA

STATUS BORACA I RATNIH ZAROBLJENIKA

O d e l j a k I

METODI I SREDSTVA RATOVANJA

Član 35.

Osnovna pravila

1. U svakom oružanom sukobu pravo strana u sukobu da bira metode i sredstva ratovanja nije neograničeno.
2. Zabranjeno je upotrebljavati oružje, projekte i materijal i metode ratovanja koji prouzrokuju suviše povrede ili nepotrebne patnje.
3. Zabranjeno je primenjivati metode ili sredstva ratovanja koja su manenjena ili od kojih se može očekivati da će prouzrokovati opsežna, dugotrajna i ozbiljna oštećenja prirodne okoline.

Član 36.

Nova oružja

U proučavanju, usavršavanju, nabavljanju ili prihvatanju novog oružja, sredstava ili metoda ratovanja, visoka strana ugovornica je obavezna da utvrdi da li će njegova primena, u nekim ili svim uslovima, biti zabranjena ovim protokolom ili nekim drugim pravilom međunarodnog prava koje se primenjuje na visoku stranu ugovornicu.

Član 37.

Zabrana perfidnih postupaka

1. Zabranjeno je ubijati, ranjavati ili zarobljavati protivnika pribegavajući perfidnim postupcima. Akti kojima se uliva poverenje protivniku da ga navede da veruje da ima pravo, ili da je obavezan da prihvati zaštitu po pravilima međunarodnog prava koja se primenjuju u oružanom sukobu, s namerom da se izneveri to poverenje, predstavljaju perfidne postupke. Sledeće radnje su primeri perfidnih postupaka:

- (a) pretvaranje da se ima namera pregovaranja pod zastavom primirja ili predaje;
- (b) pretvaranje da je neko nesposoban usled rana ili bolesti;
- (c) pretvaranje da je neko civil, da ima status neborca; i
- (d) pretvaranje da se ima zaštićeni status koristeći znakove, ambleme ili uniforme Ujedinjenih nacija ili neutralnih i drugih država koje nisu strane u sukobu.

2. Ratna lukavstva nisu zabranjena. Takva lukavstva su radnje koje su namenjene da obmanu protivnika ili da ga navedu da se ponaša bezbrižno, ali koje ne krše nijedno pravilo međunarodnog prava koje se primenjuje u oružanom sukobu i koje nisu perfidne jer ne ulivaju poverenje protivniku u pogledu zaštite po tom pravu. Sledeći su primeri takvih ratnih lukavstava: korišćenje kamuflaže, mamaca, lažne operacije i pogrešne informacije.

Član 38.

Priznati znaci

1. Zabranjeno je nepravilno koristiti znak raspoznavanja Crvenog krsta, Crvenog polumeseca ili Crvenog lava i sunca ili druge ambleme, znakove ili signale utvrđene Konvencijama ili ovim protokolom. Takođe je zabranjeno namerno zloupotrebiti u oružanom sukobu druge međunarodno-priznate ambleme, znakove ili signale zaštite, uključujući zastavu primirja i zaštitni amblem kulturnih dobara.

2. Zabranjeno je koristiti znak raspoznavanja Ujedinjenih nacija, osim onako kako je odobreno od strane te organizacije.

Član 39.

Nacionalni amblem

1. Zabranjeno je koristiti u oružanom sukobu zastave ili vojne ambleme, oznake ili uniforme neutralnih ili drugih država koje nisu strane u sukobu.

2. Zabranjeno je koristiti zastave ili vojne znakove, oznake ili uniforme protivničkih strana za vreme napada, ili da bi se branile, podstakle, zaštitile ili omele vojne operacije.

3. Nijedna odredba ovog člana ili člana 37. stav 1 (d) ne utiče na postojeća opštepriznata pravila međunarodnog prava koja se primenjuju na špijunažu ili na korišćenje zastava u vođenju oružanog sukoba na moru.

Član 40.

Milost

Zabranjeno je narediti da ne sme biti preživelih, kao i pretiti protivniku u tom smislu ili voditi neprijateljstva na toj osnovi.

Član 41.

Zaštita neprijatelja onesposobljenog za borbu

1. Lice koje je priznato, ili koje u datim uslovima treba da bude priznato kao onesposobljeno za borbu, ne sme biti predmet napada.

2. Lice je onesposobljeno za borbu ukoliko je:

(a) u vlasti protivničke strane;

(b) jasno izrazilo nameru da se preda; ili

(c) u besvesnom stanju ili drukčije onesposobljeno usled rana ili bolesti i prema tome nije u mogućnosti da se sam brani;

pod uslovom da se u svakom takvom slučaju uzdržava od svakog neprijateljskog akta i da ne pokušava da pobegne.

3. Kada se lica koja imaju pravo na zaštitu kao ratni zarobljenici nađu u vlasti protivničke strane pod neuobičajenim okolnostima bitke usled kojih je onemogućena njihova evakuacija predviđena u Delu III, Odeljak I, III konvencije, ona treba da budu oslobođena i treba da se preduzmu sve praktično moguće mere predostrožnosti da se obezbedi njihova sigurnost.

Član 42.

Lica koja se nalaze u vazduhoplovu

1. Nijedno lice koje iskače padobranom iz vazduhoplova u nevolji ne sme biti predmet napada za vreme spuštanja.

2. Po spuštanju na zemlju na teritoriji koju kontroliše protivnička strana, lice koje se spustilo padobranom iz vazduhoplova u nevolji imaće mogućnost da se preda pre nego što postane meta napada, ukoliko nije očigledno da preduzima akt neprijateljstva.

3. Vazdušno-desantne jedinice koje se prevoze vazduhoplovom nisu zaštićene ovim članom.

O d e l j a k I I

STATUS BORACA I RATNIH ZAROBLJENIKA

Član 43.

Oružane snage

1. Oružane snage strane u sukobu se sastoje od svih organizovanih oružanih snaga, grupa i jedinica, stavljenih pod komandu koja je odgovorna toj strani za rukovođenje svojim potčinjenima, čak kada je ta strana zastupljena vladom ili nekom vlašću koju protivnička strana ne priznaje. Ovakve oružane snage podleže internom sistemu discipline koji obezbeđuje, između ostalog, poštovanje pravila međunarodnog prava koja se primenjuju u oružanim sukobima.

2. Pripadnici oružanih snaga strane u sukobu (osim medicinskog osoblja i sveštenika obuhvaćenih članom 33. III konvencije) su borci, što znači da imaju pravo da direktno učestvuju u neprijateljstvima.

3. Kad god strana u sukobu uključi paramilitarnu organizaciju ili oružanu službu za održavanje reda u svoje oružane snage, ona je dužna da o tome obavesti druge strane u sukobu.

Član 44.

Borci i ratni zarobljenici

1. Svaki borac, u smislu član 43, koji se nađe u vlasti protivničke strane, postaje ratni zarobljenik.

2. Iako su ovi borci obavezni da se pridržavaju pravila međunarodnog prava koja se primenjuju u oružanom sukobu, kršenje svih pravila neće lišiti borca njegovog prava da bude borac ili, ako se nađe u vlasti protivničke strane, prava da bude ratni zarobljenik izuzev u slučajevima predviđenim u st. 3. i 4.

3. Da bi pojačali zaštitu civilnog stanovništva od dejstva neprijateljstva, borci su dužni da se razlikuju od civilnog stanovništva dok su angažovani u napadu ili u vojnoj operaciji ili u pripremi za napad. Međutim, s obzirom na to da postoje situacije u oružanim sukobima kada se zbog prirode neprijateljskog napada oružani borac ne može razlikovati od civilnog stanovništva, on će zadržati svoj status borca, pod uslovom da u takvim situacijama otvoreno nosi svoje oružje:

(a) za vreme svakog vojnog angažovanja, i

(b) u toku vremena kada ga protivnik može videti dok je angažovan u vojnom razvijanju koje prethodi preduzimanju napada u kome će učestvovati.

Radnje koje odgovaraju uslovima iz ovog stava neće se smatrati za perfidne u smislu člana 37. stav 1 (c).

4. Borac koji se nađe u vlasti protivničke strane kada se ogreši o zahteve postavljene u drugoj rečenici stava 3. biće lišen prava da bude ratni zarobljenik, ali će ipak imati zaštitu jednaku u svakom pogledu sa onom koja se pruža ratnim zarobljenicima na osnovu III konvencije i ovog protokola. Ova zaštita

obuhvata zaštite jednake onima koje se priznaju ratnim zarobljenicima po III konvenciji, u slučaju kada je to lice izvedeno pred sud i osuđeno zbog povreda koje je učinilo.

5. Svaki borac koji se nađe u vlasti protivničke strane kada nije angažovan u napadu ili u vojnoj operaciji ili u pripremi za napad neće biti lišen svojih prava da bude borac i ratni zarobljenik zbog svojih ranijih aktivnosti.

6. Ovim članom ne dira se ni u čije pravo da bude ratni zarobljenik shodno članu 4. III konvencije.

7. Ovaj član nema za cilj da izmeni opšteprihvaćenu praksu država u pogledu nošenja uniforme boraca propisane za redovne uniformisane oružane jedinice strane u sukobu.

8. Pored kategorija lica pomenutih u članu 13. I i II konvencije, svi pripadnici oružanih snaga strane u sukobu, kao što je definisano u članu 43. ovog protokola, imaju pravo na zaštitu na osnovu tih konvencija ako su ranjeni ili bolesni, ili, u slučaju II konvencije, ako su pretrpeli brodolom na moru ili na drugim vodama.

Član 45.

Zaštita lica koja su učestvovala u neprijateljstvu

1. Za lice koje učestvuje u neprijateljstvima i nađe se u vlasti protivničke strane, pretpostavlja se da je ratni zarobljenik i biće, prema tome, zaštićeno III konvencijom ako zahteva status ratnog zarobljenika, ili ako izgleda da ima pravo na taj status, ili ako strana kojoj pripada zahteva takav status u njegovo ime notifikacijom sili u čijoj se vlasti nalazi ili sili zaštitnici. Ako se pojavi bilo kakva sumnja da to lice ima pravo na status ratnog zarobljenika, ono će i dalje imati takav status i prema tome biće zaštićeno III konvencijom i ovim protokolom sve do trenutka dok njegov status ne odredi nadležni sud.

2. Ako se lice koje se našlo u vlasti protivničke strane ne tretira kao ratni zarobljenik i ta strana treba da mu sudi za povredu koja proizlazi iz neprijateljstva, to lice će imati pravo da brani svoje pravo na status ratnog zarobljenika pred sudom i da se o tom pitanju donese presuda. Kad god je moguće, s obzirom na proceduru koja se primenjuje, ova presuda treba da se donese pre suđenja za povredu. Predstavnici sile zaštitnice su ovlašćeni da prisustvuju sudskom postupku na kome će se ovo pitanje rešiti, ukoliko se, izuzetno, postupak ne vodi in camera, strana koja drži to lice obavestiće o tome silu zaštitnicu.

3. Svako lice koje je učestvovalo u neprijateljstvima a nema pravo na status ratnog zarobljenika i ne uživa povoljniji tretman prema IV konvenciji, ima pravo sve vreme na zaštitu iz člana 75. ovog protokola. Na okupiranoj teritoriji svako takvo lice, ukoliko se ne drži zbog toga što se smatra za špijuna, ima takođe pravo, bez bzira na odredbe člana 5. IV konvencije, na pravo komuniciranja na osnovu te konvencije.

Član 46.

Špijuni

1. Bez obzira na svaku drugu odredbu Konvencija ili ovog protokola, nijedan pripadnik oružanih snaga strane u sukobu koji se nađe u vlasti protivničke strane dok je angažovan u špijunaži, nema pravo na status ratnog zarobljenika i može biti tretiran kao špijun.

2. Pripadnik oružanih snaga strane u sukobu koji u ime te strane na teritoriji koju kontrolišu protivnička strana prikuplja ili pokušava da prikupi obaveštenja, neće se smatrati da je angažovan u špijunaži ako je pri tom u uniformi svojih oružanih snaga.

3. Pripadnik oružanih snaga strane u sukobu koji prebiva na teritoriji koju je okupirala protivnička strana i koji, u ime strane kojoj pripada, prikuplja ili pokušava da prikuplja obaveštenja od vojnog značaja za toj teritoriji, neće se smatrati da se bavi špijunažom ukoliko to ne radi lažno se

predstavljajući ili svesno i na tajni način. Dalje, takvo lice neće izgubiti pravo na status ratnog zarobljenika i neće biti tretirano kao špijun ukoliko nije uhvaćeno dok se bavilo špijunažom.

4. Pripadnik oružanih snaga strane u sukobu koji ne prebiva na teritoriji koju je okupirala protivnička strana i koji se bavi špijunažom na toj teritoriji, neće izgubiti pravo na status ratnog zarobljenika i ne može biti tretiran kao špijun ukoliko nije uhvaćen pre nego što se pridružio oružanim snagama kojima pripada.

Član 47.

Plaćenici

1. Plaćenik nema pravo da bude borac ili ratni zarobljenik.

2. Plaćenik je svako lice koje:

(a) je specijalno regrutovano lokalno ili u inostranstvu da bi se borilo u oružanom sukobu;

(b) stvarno direktno učestvuje u neprijateljstvima;

(c) je motivisano da učestvuje u neprijateljstvima uglavnom sa željom za ličnom korišću i kome je, u stvari, obećana, od strane u sukobu ili u njeno ime, materijalna naknada znatno veća od one koja je obećana ili plaćena borcima sličnog ranga ili funkcije u oružanim snagama te strane;

(d) nije državljanin strane u sukobu niti ima prebivalište na teritoriji koju kontroliše strana u sukobu;

(e) nije pripadnik oružanih snaga strane u sukobu; i

(f) nije poslato od države koja nije strana u sukobu po zvaničnoj dužnosti kao pripadnik njegovih oružanih snaga.

DEO IV

CIVILNO STANOVNIŠTVO

O d e l j a k I

OPŠTA ZAŠTITA OD DEJSTAVA NEPRIJATELJSTAVA

G l a v a I

OSNOVNO PRAVILO I POLJE PRIMENE

Član 48.

Osnovno pravilo

Da bi obezbedile poštovanje i zaštitu civilnog stanovništva i civilnih objekata, strane u sukobu treba u svako doba da prave razliku između civilnog stanovništva i boraca i između civilnih objekata i vojnih objekata i da, shodno tome, usmere svoje vojne operacije samo protiv vojnih objekata.

Član 49.

Definicija napada i domašaja primene

1. Pod izrazom "napadi" podrazumevaju se akti nasilja protiv protivnika, bilo da su ofanzivni ili defanzivni.
2. Odredbe ovog protokola u pogledu napada primenjuju se na sve napade, bez obzira na kojoj se teritoriji preduzimaju, uključujući nacionalnu teritoriju koja pripada strani u sukobu, ali koja je pod kontrolom protivničke strane.
3. Odredbe ovog odeljaka primenjuju se na kopneno, vazdušno ili pomorsko ratovanje koje može pogoditi civilno stanovništvo, pojedince civile ili civilne objekta na kopnu. One se dalje primenjuju na sve napade sa mora ili iz vazduha na objekte na kopnu, ali koji inače ne diraju u pravila međunarodnog prava koja se primenjuju u oružanim sukobima na moru ili u vazduhu.
4. Odredbama ovog odeljaka dopunjuju se pravila o humanitarnoj zaštiti sadržana u IV konvenciji, naročito u Delu II te konvencije i u drugim međunarodnim sporazumima koji obavezuju visoke strane ugovornice, kao i druga pravila međunarodnog prava koja se odnose na zaštitu civila ili civilnih objekata na kopnu, na moru ili u vazduhu protiv dejstava neprijatelja.

G l a v a I I

CIVILI I CIVILNO STANOVNIŠTVO

Član 50.

Definicija civila i civilnog stanovništva

1. Civil je svako lice koje ne pripada jednoj od kategorija lica navedenih u članu 4.A (1), (2), (3) i (6) III konvencije i u članu 43. ovog protokola. U slučaju sumnje da li je neko lice civil, to lice će se smatrati za civila.
2. Pod civilnim stanovništvom podrazumevaju se sva lica koja su civili.
3. Prisustvo među civilnim stanovništvom lica koja nisu obuhvaćena definicijom civila ne lišava stanovništvo njegovog civilnog karaktera.

Član 51.

Zaštita civilnog stanovništva

1. Civilno stanovništvo i pojedini civili uživaju opštu zaštitu od opasnosti koje proističu iz vojnih operacija. Da bi se sprovela ta zaštita, poštovaće se, u svakoj prilici, pored drugih primenjivih pravila međunarodnog prava.
2. Civilno stanovništvo kao takvo, kao pojedini civili, neće biti predmet napada. Zabranjeni su akti ili pretnje nasiljem, kojima je glavni cilj da šire teror među civilnim stanovništvom.
3. Civili će uživati zaštitu koja je predviđena u ovom odeljku ukoliko ne uzimaju direktnog učešća u neprijateljstvima, odnosno za vreme dok ne uzimaju direktnog učešća u neprijateljstvima.
4. Zabranjeni su napadi vršeni bez izbora ciljeva. Napadi bez izbora ciljeva su:
 - (a) napadi koji nisu usmereni na određeni vojni objekat;
 - (b) napadi pri kojima se primenjuje metod ili koristi sredstvo borbe koji ne mogu biti upravljani na određen vojni objekat; ili

(c) napadi prilikom kojih se primenjuje metod ili koristi sredstvo borbe čije se dejstvo ne može ograničiti onako kako je to predviđeno ovim protokolom;

te, prema tome, u svakom takvom slučaju napadi su takve prirode da pogađaju vojne objekte i civile i civilne objekte bez razlikovanja.

5. Između ostalih, sledeće vrste napada smatraju se da su izvršene bez izbora ciljeva:

(a) napad bombardovanjem bilo kojom metodom ili sredstvima kojima se niz jasno određenih i različitih vojnih objekata u nekom gradu, selu ili u drugoj zoni koja sadrži sličnu koncentraciju civila i civilnih objekata tretira kao jedan vojni objekt; i

(b) napad od kojeg se može očekivati da će izazvati usputne gubitke civilnih života, povrede civila, štete na civilnim objektima ili kombinaciju ovih dejstava, koja bi bila nesrazmerno velika u odnosu na konkretnu i neposrednu vojnu prednost koja se predviđa.

6. Napadi protiv civilnog stanovništva ili civila represalijama zabranjeni su.

7. Prisustvo ili pokreti civilnog stanovništva ili pojedinih civila neće se koristiti kad se izvesne tačke ili područja učine imunim od vojnih operacija, naročito ne kao pokušaj da se zaštite vojni objekti od napada ili da se štite, favorizuju ili otežaju vojne operacije. Strane u sukobu neće usmeriti kretanja civilnog stanovništva ili pojedinih civila da bi pokušale da zaštite vojne objekte od napada ili da štite vojne operacije.

8. Nijedna povreda ovih zabrana ne oslobađa strane u sukobu od njihovih pravnih obaveza u pogledu civilnog stanovništva i civila, uključujući obavezu preduzimanja mera predostrožnosti predviđenih u članu 57.

Glava III

Civilni objekti

Član 52.

Opšta zaštita civilnih objekata

1. Civilni objekti ne smeju biti predmet napada ili represalije. Civilni objekti su svi objekti koji nisu vojni objekti definisani u stavu 2.

2. Napadi treba strogo da se ograniče na vojne objekte. Što se tiče objekata, vojni objekti su ograničeni na one koji po svojoj prirodi, lokaciji, nameni ili korišćenju efikasno doprinose vojnoj akciji, i čije potpuno ili delimično uništenje, zauzimanje ili neutralizacija u uslovima koji vladaju u to vreme pružaju određenu vojnu prednost.

3. U slučaju da postoji sumnja da li se neki objekt, koji je normalno namenjen za civilne svrhe, kao što su hram, kuća ili druga prebivališta ili škola, koristi tako da daje efikasno doprinos vojnoj akciji, smatraće se da se ne koristi na taj način.

Član 53.

Zaštita kulturnih objekata i hramova

Ne dirajući u odredbe Haške konvencije za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba od 14. maja 1954. godine i drugih odgovarajućih međunarodnih instrumenata, zabranjeno je:

(a) vršiti bilo kakav neprijateljski akt uperen protiv istorijskih spomenika, umetničkih dela ili hramova koji sačinjavaju kulturno ili duhovno nasleđe naroda;

(b) koristiti takve objekte za pomoć vojnim akcijama;

(c) da takvi objekti budu predmet represalija.

Član 54.

Zaštita objekata neophodnih da bi civilno stanovništvo opstalo

1. Iznurivanje stanovništva glađu kao metod ratovanja zabranjeno je.

2. Zabranjeno je napasti, uništiti, ukloniti ili učiniti nekorisnim objekte neophodne da civilno stanovništvo preživi, kao što su namirnice, poljoprivredne oblasti za proizvodnju hrane, žetva, živa stoka, instalacije za vodu za piće i zalihe i postrojenja za navodnjavanje, sa izričitom namerom da se toga liši civilno stanovništvo ili protivnička strana zbog vrednosti koju ti objekti imaju za njihov opstanak, bez obzira na motiv, bilo da bi se stanovništvo iznurivalo glađu ili nagnalo da se iseli, bilo iz nekog drugog motiva.

3. Zabrane iz stava 2. neće se primenivati na one objekte koje koristi protivnička strana:

(a) za održavanje samo članova njenih oružanih snaga; ili

(b) ako ne za održavanje, onda kao direktnu pomoć vojnoj akciji pod uslovom, međutim, da ni u kom slučaju protiv tih objekata neće biti preduzete akcije za koje se može očekivati da će ostaviti civilno stanovništvo sa neodgovarajućom hranom ili vodom, što bi prouzrokovalo njegovo gladovanje ili ga nagnalo na pokret.

4. Ovi objekti ne smeju biti predmet represalija.

5. S obzirom na vitalne potrebe bilo koje strane u sukobu u odbrani nacionalne teritorije do invazije, odstupanje od zabrana sadržanih u stavu 2. može biti dozvoljeno strani u sukobu u okviru takve teritorije koja je pod njenom kontrolom kad to zahtevaju imperativne vojne potrebe.

Član 55.

Zaštita prirodne okoline

1. U ratovanju se mora obratiti pažnja da se prirodna okolina zaštiti od obimnog, dugotrajnog i ozbiljnog oštećenja. Ova zaštita obuhvata i zabranu korišćenja metoda ili sredstava ratovanja i čiji je cilj ili od kojih se može očekivati da prouzrokuju takvo oštećenje prirodne okoline i da time štete zdravlju ili opstanku stanovništva.

2. Napadi na prirodnu okolinu represalijama zabranjeni su.

Član 56.

Zaštita građevina i instalacija koje sadrže opasne sile

1. Građevine ili instalacije koje sadrže opasne sile, tj. brane, nasipi i nuklearne elektrane za proizvodnju energije, ne smeju biti predmet napada, čak ni tamo gde su to vojni objekti, ukoliko bi takav napad mogao prouzrokovati oslobađanje opasnih sila i prema tome i velike gubitke među civilnim stanovništvom. Drugi vojni objekti locirani kod ovih građevina ili instalacija ili u njihovoj blizini, ne smeju biti predmet napada ako bi takav napad mogao prouzrokovati oslobađanje opasnih sila iz građevina ili instalacija i dovesti do teških gubitaka među civilnim stanovništvom.

2. Posebna zaštita od napada predviđena u stavu 1. prestaje:

(a) kada su u pitanju brane ili nasipi, samo ako se koriste za neku drugu a ne svoju normalnu namenu i kao redovna, značajna i neposredna podrška vojnim operacijama i ako je takav napad jedini mogući način da se spreči takva podrška;

(b) kada je u pitanju nuklearna centrala za proizvodnju električne energije, samo ako ona, snabdevajući električnom energijom daje redovnu, značajnu i neposrednu podršku vojnim operacijama i ako je takav napad jedini mogući način da se spreči takva podrška;

(c) kada su u pitanju drugi vojni objekti locirani kod ovih građevina ili instalacija ili u njihovoj blizini, samo ako se oni koriste kao redovna, značajna i direktna podrška vojnim operacijama i ako je takav napad jedini mogući način da se spreči takva podrška.

3. U svim slučajevima, civilno stanovništvo i pojedini civili će i dalje imati svu zaštitu po međunarodnom pravu, uključujući zaštitu merama predostrožnosti predviđenih u članu 57. Ukoliko zaštita prestaje i neke od građevina, instalacija ili vojni objekti navedeni u stavu 1. budu napadnuti, preduzeće se sve praktične mere predostrožnosti da bi se izbeglo oslobađanje opasnih sila.

4. Zabranjeno je da bilo koje građevine, instalacije ili vojni objekti pomenuti u stavu 1. budu predmet represalija.

5. Strane u sukobu nastoje da izbegnu postavljanje vojnih objekata u blizini građevina ili instalacija pomenutih u stavu 1. Ipak, instalacije podignute samo u svrhu odbrane zaštićenih građevina ili instalacija od napada dopuštene su i neće same biti predmet napada pod uslovom da se ne koriste u neprijateljske svrhe, osim za odbrambene akcije potrebne da se odgovori na napade zaštićene građevine ili instalacije, i da je njihovo naoružavanje ograničeno na oružje koje omogućuje samo da se odbije neprijateljska akcija protiv zaštićenih građevina ili instalacija.

6. Visoke strane ugovornice i strane u sukobu pozivaju se da zaključe između sebe i druge sporazume da bi obezbedile dodatnu zaštitu objekata koji sadrže opasne sile.

7. Da bi se olakšala identifikacija objekata zaštićenih ovim članom, strane u sukobu ih mogu označiti specijalnim znakom koji se sastoji od grupe od tri svetlo narandžasta kruga postavljena na istoj osnovi, kako je određeno u članu 16. Priloga I ovog protokola. Nepostojanje ovakve oznake ni u kom slučaju ne oslobađa stranu u sukobu njenih obaveza iz ovog člana.

Glava IV

MERE PREDOSTROŽNOSTI

Član 57.

Predostrožnost pri napadu

1. U sprovođenju vojnih operacija mora se stalno voditi računa o tome da se poštede civilno stanovništvo, civili i civilni objekti.

2. U vezi s napadima moraju se preduzeti sledeće mere:

(a) oni koji planiraju ili odlučuju o napadu dužni su:

(i) da preduzmu sve što je moguće da provere da objekti koje će napasti nisu ni civili ni civilni objekti, i da nisu obuhvaćeni posebnom zaštitom, već da su vojni objekti u smislu stava 2. člana 52. i da odredbama ovog protokola nije zabranjeno napadati ih;

(ii) da preduzmu svemoguće mere predostrožnosti pri izboru sredstava i metoda napada da bi se izbegli, i u ovom slučaju sveli na minimum, slučajni gubici života civila, povreda civila i oštećenje civilnih objekata;

(iii) uzdržati se od odluke da se krene u bilo koji napad od koga se može očekivati da će prouzrokovati slučajne gubitke života civila, povrede civila, oštećenje civilnih objekata ili kombinaciju toga, koji bi bili nesrazmerno veliki u odnosu na predviđenu konkretnu i direktnu vojnu prednost;

(b) napad treba da bude anuliran ili prekinut ako postane jasno da cilj nije vojni ili da je obuhvaćen posebnom zaštitom, ili da se može očekivati da će prouzrokovati slučajne gubitke života civila, povrede civila, oštećenja civilnih objekata, ili kombinaciju toga, koji bi bili nesrazmerno veliki u odnosu na predviđenu konkretnu i direktnu vojnu prednost;

(c) davanje unapred efikasnog upozorenja o napadu koji može ugroziti civilno stanovništvo, osim ako okolnosti to ne dopuštaju.

3. Kada je moguć izbor između nekoliko vojnih objekata, pri čemu će se dobiti slična vojna prednost, odabiraće se onaj objekt kod koga se očekuje da će napad prouzrokovati najmanju opasnost po živote civila i oštećenje civilnih objekata.

4. U vođenju vojnih operacija na moru ili u vazduhu svaka strana u sukobu mora, u skladu da svojim pravima i dužnostima po pravilima međunarodnog prava koja se primenjuju u oružanom sukobu, preduzeti sve razumne mere predostrožnosti da bi se izbegli gubici života civila i oštećenje civilnih objekata.

5. Nijedna odredba ovog člana ne može se protumačiti tako da odobrava bilo kakav napad na civilno stanovništvo, civile ili civilne objekte.

Član 58.

Predostrožnost protiv posledica napada

Strane u sukobu u najvećem mogućem stepenu dužne su da:

(a) ne dirajući u odredbe člana 49. IV konvencije, nastoje da uklone civilno stanovništvo, pojedine civile i civilne objekte pod njihovom upravom iz okoline vojnih objekata;

(b) izbegavaju lociranje vojnih objekata u okviru ili blizu gusto naseljenih područja;

(c) preduzmu ostale potrebne mere predostrožnosti da zaštite civilno stanovništvo, pojedine civile i civilne objekte pod njihovom upravom od opasnosti koje proizlaze iz vojnih operacija.

G l a v a V

MESTA I ZONE POD POSEBNOM ZAŠTITOM

Član 59.

Nebranjena mesta

1. Stranama u sukobu zbranjeno je da bilo kojim sredstvima napadaju nebranjena mesta.

2. Odgovarajuće vlasti strane u sukobu mogu proglasiti kao nebranjeno mesto svako naseljeno mesto blizu, ili u zoni gde su oružane snage u dodiru, koje je otvoreno za okupaciju od protivničke strane. Takvo mesto mora ispunjavati sledeće uslove:

(a) svi borci, pokretno oružje i pokretna vojna oprema moraju biti evakuisani;

(b) nepokretne vojne instalacije ili ustanove ne smeju se nikako koristiti za neprijateljstva;

(c) vlasti ili stanovništvo ne smeju preduzimati nikakav neprijateljski akt;

(d) ne smeju se preduzeti nikakve akcije za podršku vojnim operacijama.

3. Prisustvo na ovom mestu lica posebno zaštićenih Konvencijama i ovim protokolom, i policijskih snaga zadržanih isključivo u cilju održavanja zakona i reda, nije u suprotnosti sa uslovima postavljenim u stavu 2.

4. Izjava data na osnovu stava 2. upućuje se protivničkoj strani i u njoj treba da se definišu i što preciznije opišu granice nebranjenog mesta. Strana u sukobu kojoj je upućena izjava treba da potvrdi prijem i da tretira to mesto kao nebranjeno mesto, osim ako uslovi postavljeni u stavu 2. nisu stvarno ispunjeni, u kom slučaju će o tome odmah obavestiti stranu koja je dala izjavu. Čak i ako uslovi postavljeni u stavu 2. nisu ispunjeni, mesto treba i dalje da uživa zaštitu obezbeđenu drugim odredbama ovog protokola i drugim pravilima međunarodnog prava koja se primenjuju u oružanom sukobu.

5. Strane u sukobu se mogu dogovoriti o ustanovljenju nebranjenih mesta čak i ako takva mesta ne ispunjavaju uslove postavljene u stavu 2. Sporazumom treba da se definišu i što preciznije opišu granice nebranjenog mesta; ako je to potrebno, može se utvrditi i način nadzora.

6. Strana koja kontroliše mesto koje je predmet takvog sporazuma mora ga označiti, koliko god je moguće, takvim znacima s kojima će moći da se složi druga strana, koje treba istaći tamo gde su jasno vidljivi, naročito na njegovim perimetrima i granicama i na autoputevima.

7. Mesto gubi svoj status nebranjenog mesta kada prestane da ispunjava uslove postavljene u stavu 2. ili sporazumno, kako je navedeno u stavu 5. U tom slučaju mesto će i dalje uživati zaštitu predviđenu drugim odredbama ovog protokola i drugim pravilima međunarodnog prava koja se primenjuju u oružanom sukobu.

Član 60.

Demilitarizovne zone

1. Stranama u sukobu zabranjeno je da prošire svoje vojne operacije na zone o kojima su se sporazumom dogovorile da imaju status demilitarizovane zone, ukoliko je to u suprotnosti s odredbama tog sporazuma.

2. Sporazum treba da bude izričit, može biti zaključen usmeno ili pismeno, direktno ili preko sile zaštitnice ili bilo koje nepristrasne humanitarne organizacije, i može da se sastoji od recipročnih i podudarnih izjava. Sporazum se može zaključiti u doba mira, kao i posle izbijanja neprijateljstva, i u njemu treba da se definišu i što je moguće preciznije opišu granice demilitarizovane zone, a ako je to potrebno, i da se utvrdi način nadzora.

3. Predmet takvog sporazuma treba da bude normalno svaka zona koja ispunjava sledeće uslove:

(a) svi borci, pokretno oružje i pokretna vojna oprema treba da budu evakuisani;

(b) nikakve nepokretne vojne instalacije ili ustanove ne smeju se koristiti za akte neprijateljstva;

(c) svaka aktivnost vezaan za vojne napore mora prestati.

Strane u sukobu treba da se sporazumeju o tumačenju uslova postavljenog u podtački (d) i o licima koja se mogu primiti u demilitarizovanu zonu pored onih koja su pomenuta u stavu 4.

4. Prisustvo u ovoj zoni lica posebno zaštićenih Konvencijama i ovim protokolom i policijskih snaga zadržanih isključivo u cilju održavanja zakona i reda, nije u suprotnosti sa uslovima postavljenim u stavu 3.

5. Strana koja kontroliše takvu zonu mora je označiti, koliko god je to moguće, takvim znacima s kojima će moći da se služi druga strana, koje treba istaći tamo gde su jasno vidljivi, naročito na njenim perimetrima i granicama i na autoputevima.

6. Ako se borba primakne blizu demilitarizovane zone, i ako se strane u sukobu tako sporazumeju, nijedna od njih ne može da koristi tu zonu za svrhe vezane za vođenje vojnih operacija ili jednostrano ukinuti njen status.

7. Ako jedna strana u sukobu učini materijalnu povredu odredaba st. 3. ili 6, druga strana će biti oslobođena svojih obaveza iz sporazuma kojim se zoni daje status demilitarizovane zone. U tom slučaju zona gubi svoj status, ali će i dalje uživati zaštitu obezbeđenu drugim odredbama ovog protokola i drugim pravilima međunarodnog prava koji se primenjuju u oružanom sukobu.

Glava VI

CIVILNA ZAŠTITA

Član 61.

Definicija i polje primene

U smislu ovog protokola:

(a) pod izrazom "civilna zaštita" podrazumeva se vršenje nekih ili svih niže navedenih humanitarnih aktivnosti s ciljem da se civilno stanovništvo zaštiti od opasnosti od neprijateljstava ili nesreće i da mu se pomogne da savlada njihovo neposredno dejstvo, kao i da se obezbede uslovi potrebni za njegov opstanak. Ti zadaci su sledeći:

(i) služba uzbune;

(ii) evakuacija;

(iii) stavljanje na raspolaganje i organizovanje skloništa;

(iv) primena mera zamračenja;

(v) spasavanje;

(vi) sanitetska služba, uključujući prvu pomoć i versku pomoć;

(vii) borba protiv požara;

(viii) otkrivanje i označavanje opasnih zona;

(ix) dekontaminacija i druge slične mere zaštite;

(x) pružanje hitnog smeštaja i snabdevanja;

(xi) hitna pomoć u uspostavljanju i održavanju reda u postradalim zonama;

(xii) hitno uspostavljanje neophodnih službi od javnog interesa;

(xiii) hitno sahranjivanje;

(xiv) pomoć u očuvanju dobara bitnih za opstanak;

(xv) dopunske aktivnosti potrebne za vršenje bilo kojih napred navedenih zadataka, uključujući, ali ne ograničavajući se, na planiranje i organizaciju;

(b) pod izrazom "organizacije civilne zaštite" podrazumevaju se one ustanove i druge jedinice koje je nadležni organ strane u sukobu organizovao ili ovlastio da vrše bilo koji od zadataka navedenih u podtački (a) i koje su isključivo namenjene i koriste se za te zadatke;

(c) pod izrazom "osoblje" organizacija civilne zaštite podrazumevaju se lica koja je strana u sukobu odredila isključivo za vršenje zadataka navedenih u podtački (a), uključujući i osoblje koje je nadležni organ te strane odredio isključivo za upravljanje tim organizacijama;

(d) pod izrazom "materijal" organizacija civilne zaštite podrazumevaju se oprema, snabdevanje i sredstva transporta koje ove organizacije koriste za vršenje zadataka navedenih u podtački (a).

Član 62.

Opšta zaštita

1. Civilne organizacije civilne zaštite i njihovo osoblje biće poštovani i zaštićeni u skladu s odredbama ovog protokola, naročito odredbama ovog odeljka. One imaju pravo da vrše zadatke civilne zaštite, osim u slučaju imperativnih vojnih potreba.

2. Odredbe stava 1. primenjuju se, takođe, na civile koji, iako nisu članovi organizacija civilne zaštite, odgovore na apel nadležnih vlasti i vrše zadatke civilne zaštite pod njihovom kontrolom.

3. Zgrade i materijal koji se koriste za ciljeve civilne zaštite i skloništa namenjena civilnom stanovništvu obuhvaćeni su članom 52. Predmeti koji se koriste za ciljeve civilne zaštite ne mogu biti uništeni ili izuzeti od svoje namene, osim ukoliko to ne učini strana kojoj pripadaju.

Član 63.

Civilna zaštita na okupiranim teritorijama

1. Na okupiranim teritorijama organizacije civilne zaštite dobiće od vlasti olakšice koje su potrebne za vršenje njihovih zadataka. Ni pod kojim okolnostima njihovo osoblje neće biti primorano da obavlja aktivnosti koje bi ometale pravilno vršenje tih zadataka. Okupirajuća sila ne može menjati strukturu ili osoblje tih organizacija na način koji bi mogao ugroziti efikasno vršenje njihove misije. Od ovih organizacija neće se tražiti da daju prvenstvo građanima ili interesima te sile.

2. Okupirajuća sila ne može naterati, prinuditi ili navesti civilne organizacije civilne zaštite da vrše svoje zadatke na bilo koji način koji je štetan za interese civilnog stanovništva.

3. Okupirajuća sila može razoružati osoblje civilne zaštite iz razloga bezbednosti.

4. Okupirajuća sila ne može odvratiti od pravilne upotrebe niti rekvirirati zgrade ili materijal koji pripada ili koji koriste organizacije civilne zaštite ako bi to odvratanje ili rekvizicija bili štetni po civilno stanovništvo.

5. Okupirajuća sila može rekvirirati ili izmeniti namenu tih sredstava pod uslovom da se poštuje opšte pravilo iz stava 4. i da su uspunjeni sledeći posebni uslovi:

(a) da su zgrade ili materijal potrebni za druge potrebe civilnog stanovništva;

(b) da rekvizija ili izmena namene traje samo dok postoji takva potreba.

6. Okupirajuća sila ne može izmeniti namenu niti rekvirirati skloništa koja su predviđena za upotrebu od strane civilnog stanovništva ili za potrebe takvog stanovništva.

Član 64.

Civilne organizacije civilne zaštite neutralnih ili drugih država koje nisu strane u sukobu i međunarodnih koordinirajućih organizacija

1. Članovi 62, 63, 65. i 66. takođe se primenjuju na osoblje i materijal civilnih organizacija civilne zaštite neutralnih i drugih država koje nisu strane u sukobu, koje obavljaju zadatke civilne zaštite navedene u članu 61. na teritoriji jedne strane u sukobu, uz saglasnost i pod kontrolom te strane. Notifikacija o takvoj pomoći zainteresovanoj protivničkoj strani izvršiće se što je moguće pre. Ni pod kojim okolnostima takva aktivnost neće se smatrati kao mešanje u sukob. Ova aktivnost će, međutim, biti vršena, vodeći u punoj meri računa o interesima bezbednosti zainteresovanih strana u sukobu.

2. Strane u sukobu, koje primaju pomoć o kojoj je reč u stavu 1, i visoke strane ugovornice koje daju pomoć treba da olakšaju međunarodnu koordinaciju takvih akcija civilne zaštite kad za to postoje razlozi. U tom slučaju odredbe ove glave primenjuju se na odgovarajuće međunarodne organizacije.

3. Na okupiranim teritorijama okupirajuća sila može isključiti ili ograničiti aktivnost civilnih organizacija civilne zaštite neutralnih ili drugih država koje nisu strane u sukobu i međunarodnih koordinirajućih organizacija samo ako može da obezbedi odgovarajuće izvršavanje zadataka civilne zaštite iz sopstvenih sredstava ili sredstava okupirane teritorije.

Član 65.

Prestanak zaštite

1. Zaštita na koju imaju pravo civilne organizacije civilne zaštite, njihovo osoblje, zgrade, skloništa i materijal može prestati samo ako se izvrše ili se koriste za izvršenje radnje štetne po neprijatelja, koje su izvan okvira njihovih zadataka. Međutim, zaštita može prestati samo posle upućivanja opomene kojom je, kad god je moguće, ostavljen razuman rok i tek pošto ta opomena ostane bez dejstva.

2. Neće se smatrati kao radnje štetne po neprijatelja:

(a) ako se zadaci civilne zaštite vrše pod upravom ili kontrolom vojnih vlasti;

(b) ako civilno osoblje zaštite saraduje sa vojnim osobljem u vršenju zadataka civilne zaštite ili ako su vojna lica pridodata organizacijama civilne zaštite;

(c) ako vršenje zadataka civilne zaštite može usputno da koristi vojnim žrtvama, naročito onima koje su onesposobljene za borbu.

3. Takođe se neće smatrati kao radnje štetne po neprijatelja ako civilno osoblje civilne zaštite nosi lako lično oružje za održavanje reda ili za samoodbranu. Međutim, u područjima na kojima se vodi kopnena borba ili se očekuje da će se voditi, strane u sukobu preduzeće odgovarajuće mere da ograniče ovo oružje na ručno, kao što su pištolji i revolveri, kako bi time pomogle da se razlikuje osoblje civilne zaštite od boraca. Iako osoblje civilne zaštite nosi drugo lako lično oružje u tim zonama, ono će ipak biti poštovano i zaštićeno čim bude prepoznato kao takvo.

4. Činjenica da su civilne organizacije civilne zaštite organizovane po vojnom izboru i obavezna služba u njima ne lišava ih zaštite koju daje ova glava.

Član 66.

Obeležavanje

1. Svaka strana u sukobu nastojace da obezbedi da se njene organizacije civilne zaštite, njihovo osoblje, zgrade i materijal mogu identifikovati dok su isključivo angažovani na vršenju zadataka civilne zaštite. Skloništa koja su obezbeđena za civilno stanovništvo identifikovaće se na sličan način.
2. Svaka strana u sukobu će nastojati da usvoji i primenjuje metode i postupke koji će omogućiti da se raspoznaju civilna skloništa i osoblje, zgrade i materijal civilne zaštite, koji nose međunarodni znak raspoznavanja civilne zaštite.
3. Na okupiranim teritorijama i na područjima na kojim se vode borbe ili se očekuje da se mogu voditi, civilno osoblje civilne zaštite biće identifikovano pomoću međunarodnog znaka raspoznavanja civilne zaštite i ličnom kartom koja potvrđuje njihov status.
4. Međunarodni znak raspoznavanja civilne zaštite je ravnokraki plavi trougao na narandžastom polju kad se upotrebljava za zaštitu organizacija civilne zaštite, njihovog osoblja, zgrada i materijala i za civilna skloništa.
5. Pored znaka raspoznavanja, strane u sukobu mogu se složiti o upotrebi signala za raspoznavanje koji služe za identifikaciju civilne zaštite.
6. Primena odredaba st. 1. do 4. regulisana je Glavom V Priloga I uz ovaj protokol.
7. U vreme mira, znak opisan u stavu 4. može, uz saglasnost nadležnih nacionalnih vlasti, biti korišćen za identifikovanje civilne zaštite.
8. Visoke strane ugovornice i strane u sukobu preduzimaće mere potrebne da se kontroliše korišćenje međunarodnog znaka raspoznavanja civilne zaštite i da se spreče i suzbiju sve njegove zloupotrebe.
9. Identifikacija sanitetskog i verskog osoblja civilne zaštite, sanitetskih jedinica i sanitetskih transporta regulisana je članom 18.

Član 67.

Pripadnici oružanih snaga i vojne jedinice dodeljene organizacijama civilne zaštite

1. Pripadnici oružanih snaga i vojne jedinice dodeljene organizacijama civilne zaštite biće poštovane i zaštićene pod uslovom:
 - (a) da su to osoblje i te jedinice stalno određeni i isključivo se bave vršenjem bilo kojih od zadataka navedenih u članu 61. ovog protokola;
 - (b) da to osoblje, ako je tako određeno, ne vrši nikakve druge vojne dužnosti za vreme sukoba;
 - (c) da se to osoblje jasno razlikuje od drugih pripadnika oružanih snaga isticanjem, na vidljiv način, međunarodnog znaka raspoznavanja civilne zaštite koji treba da je što veći, zavisno od okolnosti, i da je takvo osoblje snabdeveno ličnom kartom predviđenom u glavi V Priloga I uz ovaj protokol, koja potvrđuje njegov status;
 - (d) da su to osoblje i te jedinice snabdeveni samo lakim ličnim oružjem za održavanje reda i za samoodbranu. Odredbe člana 65. stav 3. ovog protokola takođe se primenjuju u ovom slučaju;
 - (e) da to osoblje ne učestvuje direktno u neprijateljstvima i da van svojih zadataka civilne zaštite ne vrši, ili se ne koristi za vršenje radnji štetnih po protivničku stranu;
 - (f) da to osoblje i te jedinice vrše svoje zadatke civilne zaštite samo u okviru nacionalne teritorije svoje strane.

Nepoštovanje uslova iznetih u (e) od strane bilo kog pripadnika oružanih snaga za koga su obavezni uslovi propisani u (a) i (b) je zabranjeno.

2. Članovi vojnog osoblja koji služe u okviru organizacija civilne zaštite postaju ratni zarobljenici ako se nađu u vlasti protivničke strane. Na okupiranim teritorijama oni mogu, ali samo u interesu civilnog stanovništva te teritorije, biti upotrebljeni za zadatke civilne zaštite ukoliko je to potrebno, pod uslovim da se dobrovoljno jave za takve zadatke ako je taj rad opasan.

3. Zgrade i krupniji delovi opreme i sredstava transporta vojnih jedinica dodeljenih jedinicama civilne zaštite biće jasno označeni međunarodnim znakom raspoznavanja civilne zaštite. Ovaj znak će biti što je moguće veći.

4. Materijal i zgrade vojnih jedinica stalno dodeljenih organizacijama civilne zaštite i isključivo namenjenih vršenju zadataka civilne zaštite ostaće podložni zakonima rata ako padnu u ruke protivničke strane. Ne može biti izmenjena njihova namena korišćenja za ciljeve civilne zaštite sve kod je to potrebno za vršenje zadataka civilne zaštite, osim u slučaju imperativnih vojnih potreba i ako su prethodno preduzete mere da se na odgovarajući način zadovolje potrebe civilnog stanovništva.

Član 67.

Pripadnici oružanih snaga i vojne jedinice dodeljene organizacijama civilne zaštite

1. Pripadnici oružanih snaga i vojne jedinice dodeljene organizacijama civilne zaštite biće poštovane i zaštićene pod uslovom:

(a) da su to osoblje i te jedinice stalno određeni i isključivo se bave vršenjem bilo kojih od zadataka navedenih u članu 61. ovog protokola;

(b) da to osoblje, ako je tako određeno, ne vrši nikakve druge vojne dužnosti za vreme sukoba;

(c) da se to osoblje jasno razlikuje od drugih pripadnika oružanih snaga isticanjem, na vidljiv način, međunarodnog znaka raspoznavanja civilne zaštite koji treba da je što veći, zavisno od okolnosti, i da je takvo osoblje snabdeveno ličnom kartom predviđenom u glavi V Priloga I uz ovaj protokol, koja potvrđuje njegov status;

(d) da su to osoblje i te jedinice snabdeveni samo lakim ličnim oružjem za održavanje reda i za samoodbranu. Odredbe člana 65. stav 3. ovog protokola takođe se primenjuju u ovom slučaju;

(e) da to osoblje ne učestvuje direktno u neprijateljstvima i da van svojih zadataka civilne zaštite ne vrši, ili se ne koristi za vršenje radnji štetnih po protivničku stranu;

(f) da to osoblje i te jedinice vrše svoje zadatke civilne zaštite samo u okviru nacionalne teritorije svoje strane.

Nepoštovanje uslova iznetih u (e) od strane bilo kog pripadnika oružanih snaga za koga su obavezni uslovi propisani u (a) i (b) je zabranjeno.

2. Članovi vojnog osoblja koji služe u okviru organizacija civilne zaštite postaju ratni zarobljenici ako se nađu u vlasti protivničke strane. Na okupiranim teritorijama oni mogu, ali samo u interesu civilnog stanovništva te teritorije, biti upotrebljeni za zadatke civilne zaštite ukoliko je to potrebno, pod uslovim da se dobrovoljno jave za takve zadatke ako je taj rad opasan.

3. Zgrade i krupniji delovi opreme i sredstava transporta vojnih jedinica dodeljenih jedinicama civilne zaštite biće jasno označeni međunarodnim znakom raspoznavanja civilne zaštite. Ovaj znak će biti što je moguće veći.

4. Materijal i zgrade vojnih jedinica stalno dodeljenih organizacijama civilne zaštite i isključivo namenjenih vršenju zadataka civilne zaštite ostaće podložni zakonima rata ako padnu u ruke

protivničke strane. Ne može biti izmenjena njihova namena korišćenja za ciljeve civilne zaštite sve kod je to potrebno za vršenje zadataka civilne zaštite, osim u slučaju imperativnih vojnih potreba i ako su prethodno preduzete mere da se na odgovarajući način zadovolje potrebe civilnog stanovništva.

O d e l j a k I I

POMOĆ U KORIST CIVILNOG STANOVNIŠTVA

Član 68.

Polje primene

Odredbe ovog odeljka primenjuju se na civilno stanovništvo kako je definisano u ovom protokolu i predstavljaju dopunu čl. 23, 55, 59, 60, 61. i 62. i ostalih odgovarajućih odredaba IV konvencije .

Član 69.

Osnovne potrebe u okupiranim teritorijama

1. Pored dužnosti specifikovanih u članu 55. IV konvencije, koje se odnose na snabdevanje hranom i lekovima, okupirajuća sila će u punom obimu sredstava kojima raspolaže i bez bilo kakve nepovoljne razlike, obezbediti takođe snabdevanje odećom, posteljinim rubljem, sredstvima za zaklon i ostalim predmetima snabdevanja potrebnim za život civilnog stanovništva na okupiranoj teritoriji i predmetima potrebnim za verske obrede.

2. Akcije pomoći u korist civilnog stanovništva na okupiranim teritorijama regulisane su čl. 59, 60, 61, 62, 108, 109, 110. i 111. IV konvencije i članom 71. ovog protokola i biće sprovedene bez odlaganja.

Član 70.

Akcije pomoći

1. Ako civilno stanovništvo na bilo kojoj teritoriji koja je pod kontrolom strane u sukobu, izuzev na okupiranoj teritoriji, nije odgovarajuće snabdeveno materijalom i namirnicam kao što je navedeno u članu 69. preduzeće se akcije pomoći koje su humanitarnog i nepristrasnog karaktera i koje se sprovode bez ikakve nepovoljne razlike, pod rezervom sporazuma postignutog između strana zainteresovanih za takve akcije pomoći. Ponude za takvu pomoć neće se smatrati kao mešanje u oružani sukob ili kao neprijateljski čin. Kod raspodele pošiljaka pomoći, prioritet će se davati licima kao što su deca, trudnice, žene na porođaju, majke dojilje, koja prema IV konvenciji ili ovom protokolu, treba da imaju povlašćen tretman ili posebnu zaštitu.

2. Strane u sukobu i svaka visoka strana ugovornica će odobriti i olakšati brz i neometan prolaz svih pošiljki pomoći, opreme i osoblja kako je predviđeno u ovom odeljku, čak i kada je takva pomoć namenjena civilnom stanovništvu protivničke strane.

3. Strane u sukobu i svaka visoka strana ugovornica koja odobri prolaz pošiljki pomoći, opreme i osoblja u skladu sa stavom 2:

(a) imaju pravo da propišu tehničke aranžmane, uključujući i pregled pod kojima se takav prolaz odobrava;

(b) mogu usloviti davanje dozvole time da se raspodela pomoći vrši pod lokalnim nadzorom sile zaštitnice;

(c) neće ni na koji način skrenuti pošiljke pomoći od cilja za koji su namenjene, niti će zadržavati njihovo slanje, izuzev u slučajevima hitne potrebe u interesu civilnog stanovništva koje je u pitanju.

4. Strane u sukobu će štiti pošiljke pomoći i olakšati njihovu brzu raspodelu.

5. Strane u sukobu i svaka visoka strana ugovornica, koje su u pitanju, podstiće i olakšavaće efikasnu međunarodnu koordinaciju akcija pomoći o kojima je reč u stavu 1.

Član 71.

Osoblje koje učestvuje u akcijama pomoći

1. Tamo gde je potrebno, osoblje za pružanje pomoći može predstavljati deo pomoći koja se pruža svakom akcijom pomoći, naročito kod transporta i raspodele pošiljaka pomoći; učešće tog osoblja je uslovljeno dobijanjem saglasnosti strane na čijoj će teritoriji ono vršiti svoje dužnosti.

2. To osoblje biće poštovano i zaštićeno.

3. Svaka strana koja primi pošiljke pomoći, pomagaae, u najvećem praktično mogućem obimu, osoblju za pružanje pomoći navedenom u stavu 1. u vršenju njegove misije pomoći. Jedino u slučaju imperativnih vojnih potreba, aktivnosti osoblja za pružanje pomoći mogu biti ograničene ili kretanje tog osoblja privremeno ograničeno.

4. Ni pod kojim okolnostima osoblje za pružanje pomoći ne sme prekoračiti granice svoje misije o ovom protokolu. Ono posebno mora imati u vidu zahteve bezbednosti strane na čijoj teritoriji vrši svoje dužnosti. Misija člana osoblja koji ne poštuje ove uslove može biti obustavljena.

O d e l j a k I I I

POSTUPAK S LICIMA U VLASTI STRANE U SUKOBU

G l a v a I

POLJE PRIMENE I ZAŠTITA LICA I STVARI

Član 72.

Polje primene

Odredbe ovog odeljka su dopuna pravila koja se odnose na humanitarnu zaštitu civila i civilnih predmeta koji su u vlasti strane u sukobu, sadržanih u IV konvenciji, naročito u delu I i III, kao i drugih primenljivih pravila međunarodnog prava koja se odnose na zaštitu osnovnih prava čoveka za vreme međunarodnog oružanog sukoba.

Član 73.

Izbeglice i lica bez državljanstva

Lica koja su se, pre početka neprijateljstava, smatrala kao lica bez državljanstva, ili kao izbeglice u skladu sa odgovarajućim međunarodnim instrumentima koje su prihvatile strane koje su u pitanju, ili u skladu s nacionalnim zakonodavstvom države u koju su izbegla ili države u kojoj borave, smatraće se za lica pod zaštitom u smislu dela I i III IV konvencije, u svim okolnostima i bez ikakve nepovoljne razlike.

Član 74.

Ponovo okupljanje rasturenih porodica

Visoke strane ugovornice i strane u sukobu će na svaki mogući način olakšati ponovo okupljanje porodica koje su rasturene zbog oružanih sukoba i podstićeće naročito rad humanitarnih organizacija angažovanih na ovom zadatku, u skladu sa odredbama Konvencija i ovog protokola i u skladu sa svojim propisima o bezbednosti.

Član 75.

Osnovne garantije

1. Ukoliko su pogođena situacijom navedenom u članu 1. ovog protokola, sa licima koja su u vlasti strane u sukobu i koja ne uživaju povoljniji tretman u skladu sa Konvencijama ili ovim protokolom postupaće se humano u svim prilikama i ona će uživati, kao minimum, zaštitu koja je predviđena ovim članom, bez ikakve nepovoljne razlike koja bi se zasnivala na rasi, boji, polu, jeziku, veri ili ubeđenju, političkom ili drugom mišljenju, nacionalnom ili socijalnom poreklu, bogatstvu, rođenju ili drugom statusu, ili bilo kojem drugom sličnom kriterijumu. Svaka strana će poštovati ličnost, čast, ubeđenja i verske obrede svih takvih lica.

2. Sledeća dela jesu i ostaju zabranjena u svako doba i na svakom mestu, bilo da su ih učinili civilni ili vojni predstavnici:

(a) nasilje nad životom, zdravljem ili fizičkim ili mentalnim blagostanjem ljudi, naročito:

- (I) ubistvo;
- (II) mučenje svake vrste, fizičko ili mentalno;
- (III) telesna kazna;
- (IV) sakaćenje;

(b) vređanje ljudskog dostojanstva, naročito ponižavajući i degradirajući postupak, prinudna prostitucija i svaki oblik nedoličnog napada;

(c) uzimanje talaca;

(d) kolektivne kazne; i

(e) pretnje izvršenjem bilo kojeg od pomenutih dela.

3. Svako lice koje je uhapšeno, pritvoreno ili internirano zbog akcija u vezi sa oružanim sukobom, biće obavešteno odmah, na jeziku koji razume, o razlozima iz kojih su te mere preduzete. Izuzev u slučajevima hapšenja ili pritvora zbog kažnjivih dela, takva lica će biti puštena u najkraćem mogućem roku, a u svakom slučaju čim prestanu da postoje okolnosti koje opravdavaju hapšenje, pritvor ili internaciju.

4. Izricanje bilo kakve presude i izvršenje bilo kakve kazne nad licem za koje se utvrdi da je krivo za krivično delo u vezi s oružanim sukobom može se izvršiti samo po presudi koju je izrekao nepristrasan i redovno ustanovljen sud, koji poštuje opšte priznate principe redovnog sudskog postupka, koji sadrže sledeće:

(a) postupkom će se obezbediti da optuženi bez odlaganja bude obavešten o detaljima povrede koju je navodno učinio, i obezbediće se optuženom pre i za vreme suđenja sva potrebna prava i sredstva odbrane;

(b) niko ne može biti proglašen krivim za povredu osim na bazi lične krivične odgovornosti;

(c) niko ne može biti optužen ili osuđen za krivično delo za bilo koju radnju ili propust koji ne predstavljaju krivično delo prema nacionalnom ili međunarodnom zakonu pod koji je on potpadao u momentu učinjenog dela; ne može se izreći teža kazna od kazne koja je bila primenljiva u vreme kada je krivično delo bilo izvršeno; ako, posle izvršene povrede, zakon predvidi lakšu kaznu, prekršilac će se time koristiti;

(d) svako ko je optužen za povredu smatraće se nevinim dok se ne dokaže krivica u skladu sa zakonom;

(e) svako ko je optužen za povredu, imaće pravo da prisustvuje svom suđenju;

(f) niko neće biti prisiljen da svedoči protiv sebe ili da prizna krivicu;

(g) svako ko je optužen za povredu imaće pravo da ispita, ili da traži da se ispituju svedoci protiv njega i da obezbedi prisustvo i ispitivanje svedoka koji svedoče u njegovu korist, pod istim uslovima kao i svedoci protiv njega;

(h) niko neće biti progonjen ili kažnjen od iste strane za povredu za koju je konačna presuda već bila doneta, bilo da je oslobođen krivice ili da je osuđen po istom zakonu i sudskom postupku;

(i) svako ko je progonjen za povredu ima pravo da traži da se presuda javno objavi, i

(j) lice koje je osuđeno biće prilikom donošenja presude obavešteno o pravnim i drugim lekovima i o rokovima do kojih se oni mogu koristiti.

5. Žene čija je sloboda ograničena iz razloga u vezi sa oružanim sukobom, biće držane u odeljenjima odvojeno od odeljenja za muškarce. One će biti pod neposrednim nadzorom žena. Međutim, u slučajevima kada su porodice pritvorene ili internirane, one će - kad god je to moguće - biti držane na istom mestu i smeštene kao porodične zajednice.

6. Lica koja su uhapšena, pritvorena ili internirana iz razloga u vezi sa oružanim sukobom užiće zaštitu kao što je predviđeno u ovom članu, do konačnog puštanja, repatrijacije ili ponovnog nastanjenja, čak i posle završetka oružanih sukoba.

7. Da bi se izbegla svaka sumnja u vezi sa gonjenjem lica optuženih za ratne zločine ili zločine protiv čovečnosti i suđenje tim licima primeniće se sledeći principi:

(a) lica koja su optužena za takve zločine biće podvrgnuta gonjenju i suđenju u skladu s primenljivim propisima međunarodnog prava; i

(b) sva lica koja ne uživaju povoljniji tretman u skladu sa Konvencijama ili ovim protokolom imaće pravo na tretman koji je predviđen ovim članom, bez obzira na to da li zločini za koje su optužena predstavljaju ili ne teške povrede Konvencija ili ovog protokola.

8. Ni jedna odredba ovog člana ne može se tumačiti tako da ograničava ili krši bilo koje druge povoljnije odredbe koje pružaju veću zaštitu po bilo kojim primenljivim pravilima međunarodnog prava, za lica iz stava 1.

G l a v a 11

MERE U KORIST ŽENA I DECE

Član 76.

Zaštita žena

1. Sa ženama će se postupati sa posebnim obzirima i one će biti zaštićene naročito protiv silovanja, prinudne prostitucije i svakog drugog oblika nedoličnog napada.

2. Trudnice i majke sa malom decom koja zavise od njih, a koje su uhapšene, pritvorene ili intenirane iz razloga u vezi s oružanim sukobom, užiće najveći prioritet kod razmatranja njihovih slučajeva.

3. Strane u sukobu će u najvećoj mogućoj meri nastojati da izbegnu izricanje smrtne kazne za povrede u vezi s oružanim sukobom nad trudnicama ili majkama s malom decom koja zavise od njih. Smrtna kazna za takve povrede neće se izvršavati nad takvim ženama.

Član 77.

Zaštita dece

1. Prema deci će se postupati s posebnim obzirima i biće zaštićena protiv svakog oblika nedoličnog napada. Strane u sukobu će se o njima brinuti i pružiti im pomoć koja im je potrebna, bilo zbog njihovog doba, bilo iz drugih razloga.

2. Strane u sukobu će preduzeti sve moguće mere da deca koja nisu navršila 15 godina ne učestvuju direktno u neprijateljstvima i one će se, naročito, uzdržavati od njihovog regrutovanja u svoje oružane snage. Prilikom regrutovanja lica koja su navršila 15 godina ali nisu navršila 18 godina života, strane u sukobu će nastojati da daju prioritet onima koji su najstariji.

3. Ako, u izuzetnim slučajevima, uprkos odredbama iz stava 2. deca koja nisu navršila 15 godina učestvuju direktno u neprijateljstvima i nađu se u vlasti protivničke strane, ona će i dalje uživati posebnu zaštitu koju pruža ovaj član, bez obzira na to da li su ili nisu ratni zarobljenici.

4. Ako budu uhapšena, pritvorena ili internirana iz razloga u vezi s oružanim sukobom, deca će biti smeštena u posebna odeljenja, odvojena od odeljenja za odrasle, izuzev u slučajevima kada su porodice smeštene kao porodične zajednice, kao što je predviđeno članom 75. stav 5.

5. Smrtna kazna za povredu u vezi s oružanim sukobom neće se izvršavati nad licima koja nisu navršila 18 godina života u vreme kada je izvršena povreda.

Član 78.

Evakuacija dece

1. Nijedna strana u sukobu neće preduzeti evakuaciju dece u stranu zemlju izuzev sopstvenih građana, osim ako je reč o privremenoj evakuaciji kada to zahtevaju zdravstveni razlozi ili razlozi lečenja dece, ili, izuzev na okupiranoj teritoriji, iz razloga njihove bezbednosti. Ako se roditelji ili zakonski staratelji mogu pronaći, za evakuaciju dece biće potrebna njihova pismena saglasnost. Ako se takve osobe ne mogu pronaći, za evakuaciju će biti potrebna pismena saglasnost lica koja su po zakonu ili običaju prvenstveno odgovorna za brigu o deci. Svaku takvu evakuaciju će nadzirati sila zaštitnica uz saglasnost zainteresovanih strana - strane koja preduzima evakuaciju, strane koja prima decu i svih strana čiji se građani evakuuju. U svakom slučaju, sve strane u sukobu preduzeće sve moguće mere predostrožnosti kako bi se izbeglo da evakuacija bude ugrožena.

2. Kad god dođe do evakuacije shodno stavu 1. obezbediće se vaspitanje svakom detetu, uključujući i njegovo versko i moralno vaspitanje, onako kako to roditelji žele, s najvećim mogućim kontinuitetom dok se ono ne vrati.

3. Da bi se olakšao povratak dece shodno ovom članu svojim porodicama u zemlji, vlasti strane koja organizuje evakuaciju i, kad je to pogodno, vlasti zemlje koja prima ustanoviće za svako dete karton sa fotografijom, koji će poslati Centralnoj agenciji za traganje međunarodnog komiteta Crvenog krsta. Svaki karton će sadržati, kad god je moguće i kad to ne povlači nikakav rizik ili štetu po dete, sledeće informacije:

(a) prezime(na) deteta;

(b) pravo ime(na) deteta;

(c) pol deteta;

- (d) mesto i datum rođenja (ili, ako taj datum nije poznat, približne godine života);
- (e) puno očevo ime;
- (f) majčino puno ime i njeno devojačko prezima;
- (g) dečji najbliži rođaci;
- (h) nacionalnost deteta;
- (i) maternji jezik deteta i svi drugi jezici koje ono govori;
- (j) adresa porodice deteta;
- (k) bilo koji broj za identifikaciju deteta;
- (l) zdravstveno stanje deteta;
- (m) krvnu grupu deteta;
- (n) svaki osobeni znak;
- (o) datum kada je i mesto gde je dete nađeno;
- (p) datum kada je i mesto odakle je dete napustilo zemlju;
- (q) veroispovest deteta, ukoliko je ima;
- (r) sadašnju adresu deteta u zemlji koja ga je primila;
- (s) u slučaju da dete umre pre svoga povratka, datum, mesto i okolnosti smrti i mesto sahrane.

G l a v a I I I

NOVINARI

Član 79.

Mere za zaštitu novinara

1. Novinari angažovani u opasnim profesionalnim misijama u područjima oružanog sukoba smatraće se civilima u smislu člana 50. stav 1.
2. Oni će biti zaštićeni prema Konvencijama i ovom protokolu, pod uslovom da ne preuzmu nikakvu akciju koja bi naškodila njihovom statusu civila, i bez uticaja na pravo ratnih dopisnika, akreditovanih pri oružanim snagama, na uživanje statusa predviđenog u članu 4. A(4) III Konvencije.
3. Oni mogu dobiti ličnu kartu sličnu modelu u Prilogu II ovog protokola. Ova karta, koju će izdati vlada čiji je novinar građanin ili na čijoj teritoriji prebiva, ili u kojoj ga zapošljava, potvrdiće njegov status novinara.

D E O V

IZVRŠENJE KONVENCIJA I OVOG PROTOKOLA

O d e l j a k I

OPŠTE ODREDBE

Član 80.

Mere za izvršenje

1. Visoke strane ugovornice i strane u sukobu će bez odlaganja preduzeti sve mere potrebne za izvršenje svojih obaveza po Konvencijama i ovom protokolu.
2. Visoke strane ugovornice i strane u sukobu izdaće naređenja i uputstva da bi obezbedile poštovanje konvencija i ovog protokola i nadziraće njihovo izvršenje.

Član 81.

Aktivnost Crvenog krsta i drugih humanitarnih organizacija

1. Strane u sukobu će pružiti Međunarodnom komitetu Crvenog krsta sve olakšice, u okviru svojih ovlašćenja, da bi mu omogućile da izvršava humanitarne funkcije koje su mu poverene Konvencijama i ovim protokolom u cilju obezbeđenja zaštite i pomoći žrtvama sukoba; Međunarodni komitet Crvenog krsta može takođe preduzimati sve druge humanitarne akcije u korist ovih žrtava, pod uslovom da dobije saglasnost odnosnih strana u sukobu.
2. Strane u sukobu će pružiti svojim odgovarajućim organizacijama Crvenog krsta (Crvenog polimeseca, Crvenog lava i sunca) olakšice koje su potrebne za izvršavanje njihovih humanitarnih aktivnosti u korist žrtava sukoba, u skladu sa odredbama Konvencija i ovog protokola i osnovnim principima Crvenog krsta formulisanim na međunarodnim konferencijama Crvenog krsta.
3. Visoke strane ugovornice i strane u sukobu će na svaki mogući način olakšati pomoć koju organizacije Crvenog krsta (Crvenog polimeseca, Crvenog lava i sunca) i Liga društava Crvenog krsta pružaju žrtvama sukoba u skladu sa odredbama Konvencija i ovog protokola i sa osnovnim principima Crvenog krsta formulisanim na međunarodnim konferencijama Crvenog krsta.
4. Visoke strane ugovornice i strane u sukobu pružiće, koliko je to moguće, olakšice slične olakšicama navedenim u st. 2. i 3. drugim humanitarnim organizacijama koje se pominju u Konvencijama i ovom protokolu, koje su propisno ovlašćene od strane odgovarajućih strana u sukobu i koje vrše svoje humanitarne aktivnosti u skladu sa odredbama Konvencija i ovog protokola.

Član 82.

Pravni savetnici u oružanim snagama

Visoke strane ugovornice će u svako doba, a strane u sukobu u vreme oružanog sukoba, obezbediti da pravni savetnici budu na raspolaganju, kad je potrebno, radi davanja saveta vojnim komandantima na odgovarajućem nivou o primeni Konvencija i ovog protokola i o odgovarajućim uputstvima koja treba da se daju oružanim snagama o tom pitanju.

Član 83.

Propagiranje

1. Visoke strane ugovornice preuzimaju na sebe da i u vreme mira i u vreme oružanog sukoba vrše upoznavanje sa Konvencijama i ovim protokolom što je više moguće u svojim zemljama, a naročito da uključe njihovo proučavanje u svoje programe vojne nastave i da podstiču to proučavanje među civilnim stanovništvom, kako bi instrumenti postali poznati oružanim snagama i civilnom stanovništvu.

2. Sve vojne ili civilne vlasti koje u vreme oružanog sukoba preuzimaju odgovornosti u pogledu primene Konvencija i ovog protokola biće u potpunosti upoznate sa njihovim tekstom.

Član 84.

Propisi o primeni

Visoke strane ugovornice dostaviće jedna drugoj što je moguće pre, preko depozitara i, kad je podesno, preko sila zaštitnica, svoje zvanične prevode ovog protokola, kao i zakona i pravilnika koje eventualno usvoje da bi obezbedile njihovu primenu.

O d e l j a k I I

SUZBIJANJE POVREDA KONVENCIJA I OVOG PROTOKOLA

Član 85.

Suzbijanje povreda ovog protokola

1. Na suzbijanje povreda i teških povreda ovog protokola primenjivaće se odredbe Konvencija koje se odnose na suzbijanje povreda i teških povreda, dopunjene ovim odeljkom.

2. Dela opisana kao teške povrede Konvencija su teške povrede ovog protokola ukoliko su učinjena protiv lica koja su u vlasti protivničke strane, a koja štite čl. 44, 45. i 73. ovog protokola, ili protiv ranjenika, bolesnika i brodolomnika protivničke strane, koje štiti ovaj protokol, ili protiv onog medicinskog ili verskog osoblja, sanitetskih jedinica ili sanitetskih transporta, koji su pod kontrolom protivničke strane i koje štiti ovaj protokol.

3. Pored teških povreda definisanih u članu 11. sledeća dela će se smatrati kao teške povrede ovog protokola kada su izvršena namerno, kršenjem odgovarajućih odredaba ovog protokola, i kada su prouzrokovala smrt ili ozbiljne telesne ili zdravstvene povrede:

(a) napad na civilno stanovništvo ili pojedina civilna lica;

(b) preduzimanje napada bez izbora ciljeva, koji pogađa civilno stanovništvo ili civilne objekte, sa znanjem da će takav napad prouzrokovati prekomerne gubitke života, povrede civila ili oštećenje civilnih objekata, definisanih u članu 57, stav 2 (a) (iii);

(c) preduzimanje napada na građevine ili instalacije koje sadrže opasne sile, sa znanjem da će takav napad prouzrokovati prekomerne gubitke života, povrede civila ili oštećenje civilnih objekata definisanih u članu 57. stav 2(a) (iii);

(d) uzimanje nebranjenih mesta i demilitarizovne zone za predmet napada;

(e) uzimanje za predmet napada lica, sa znanjem da je ono onesposobljeno za borbu;

(f) perfidno korišćenje, kršenjem člana 37, znaka raspoznavanja Crvenog krsta, Crvenog polumeseca ili Crvenog lava i sunca ili drugih zaštitnih znakova koji su priznati Konvencijama ili ovim protokolom.

4. Pored teških povreda koje su definisane u prethodnim stavovima i u Konvencijama sledeće radnje smatraće se za teške povrede ovog protokola kada su izvršene namerno i uz kršenje Konvencija ili Protokola:

(a) premeštanje delova sopstvenog civilnog stanovništva od strane okupacione sile na teritoriju koju ona okupira, ili deportovanje ili prebacivanje celokupnog stanovništva ili delova stanovništva sa okupirane teritorije unutar ili izvan te teritorije, kršenjem člana 49. IV konvencije;

(b) neopravdano odlaganje repatrijacije ratnih zarobljenika ili civila;

(c) sprovođenje aparthejda i ostalih nehumanih i degradirajućih postupaka koji vređaju lično dostojanstvo, na bazi rasne diskriminacije;

(d) uzimanje jasno vidljivih istorijskih spomenika, umetničkih dela ili mesta za verske obrede, koji predstavljaju kulturno ili duhovno nasleđe naroda i kojima je pružena posebna zaštita putem specijalnih aranžmana, na primer u okviru nadležne međunarodne organizacije, za predmet napada, što ima za posledicu njihovo razaranje u velikim razmerama, tamo gde nema dokaza o prekršaju člana 53. podtačke (b) od protivničke strane i kada takvi istorijski spomenici, umetnička dela i mesta za verske obrede nisu locirani u neposrednoj blizini vojnih ciljeva;

(e) lišavanje lica koje je zaštićeno Konvencijama ili na koje se odnosi stav 2. ovog člana, prava na pravično i redovno suđenje.

5. Ne dirajući u primenu Konvencija i ovog protokola, teške povrede ovih instrumenata smatraće se za ratne zločine.

Član 86.

Nepreduzimanje mera

1. Visoke strane ugovornice i strane u sukobu će suzbijati teške povrede i preduzimati mere potrebne za suzbijanje svih ostalih povreda Konvencija ili ovog protokola, koje su rezultat nepreduzimanja, kada po dužnosti treba da ih preduzimaju.

2. Činjenica da je povredu Konvencija ili ovog protokola izvršio neki potčinjeni ne oslobađa njegove starešine krivične ili disciplinske odgovornosti, već prema slučaju, ukoliko su oni znali, ili imali informacije koje su im omogućile da zaključe pod okolnostima koje su vladale u to vreme, da je on izvršio ili da će izvršiti takvu povredu i ako nisu preduzeli sve moguće mere u granicama svoje moći da spreče ili suzbiju povredu.

Član 87.

Dužnost komandanata

1. Visoke strane ugovornice i strane u sukobu treba da nalože vojnim komandantima, u pogledu pripadnika oružanih snaga pod njihovom komandom i ostalih lica pod njihovom kontrolom, da spreče i tamo gde je potrebno suzbiju povrede Konvencija i ovog protokola i da o tome izveste nadležne vlasti.

2. Da bi se sprečile i suzbile povrede, visoke strane ugovornice i strane u sukobu treba da nalože komandantima da, srazmerno stepenu njihove odgovornosti, obezbede da pripadnici oružanih snaga pod njihovom komandom budu upoznati sa svojim obavezama po Konvencijama i ovom protokolu.

3. Visoke strane ugovornice i strane u sukobu treba da nalože svakom komandantu kome je poznato da će njegovi potčinjeni ili druga lica pod njegovom kontrolom izvršiti povredu Konvencija ili ovog protokola da preduzme mere koje su potrebne da se spreči takva povreda, a ako je povreda Konvencija ili ovog protokola izvršena, da pokrene disciplinski ili kazneni postupak protiv izvršilaca.

Član 88.

Međusobna pravna pomoć u krivičnim stvarima

1. Visoke strane ugovornice će pružati jedna drugoj u najvećoj meri pomoć u vezi s krivičnim i sudskim postupcima koji se odnose na teške povrede konvencija ili ovog protokola.

2. Pod uslovom poštovanja prava i obaveza ustanovljenih Konvencijama i članom 85. stav 1. ovog protokola, i kada to okolnosti dozvole, visoke strane ugovornice će saradivati u pitanju ekstradicije. One će pokloniti pažnju zahtevu države na čijoj je teritoriji izvršena povreda.

3. Pravo visoke strane ugovornice kojoj se upućuje zahtev primenjivaće se u svim slučajevima. Međutim, odredbe prethodnih stavova neće uticati na obaveze koje proističu iz odredaba bilo kojeg drugog ugovora bilateralne ili multilateralne prirode kojim se reguliše ili će se regulisati, u celini ili delimično, međusobna pravna pomoć u krivičnim stvarima.

Član 89.

Saradnja

U situacijama teških povreda Konvencija ili ovog protokola, visoke strane ugovornice preuzimaju na sebe obavezu da deluju, zajednički ili pojedinačno, u saradnji sa Ujedinjenim nacijama i u skladu sa Poveljom Ujedinjenih nacija.

Član 90.

Međunarodna komisija za utvrđivanje činjeničnog stanja

1. (a) osnovaće se Međunarodna komisija za utvrđivanje činjeničnog stanja (u daljem tekstu: Komisija), koja će se sastojati do 15 članova visokog moralnog ugleda i priznate nepristrasnosti.

(b) Kada se najmanje dvadeset visokih strana ugovornica saglasi da prihvate nadležnost Komisije u skladu sa stavom 2. depozitar će tada, i u razmacima od 5 godina posle toga, sazivati sastanak predstavnika tih visokih strana ugovornica u cilju izbora članova Komisije. Na sastanku će predstavnici izabrati članove Komisije tajnim glasanjem sa liste lica na koju svaka od tih visokih strana ugovornica može imenovati jedno lice.

(c) Članovi Komisije će služiti u ličnom svojstvu, a mandat će im trajati do izbora novih članova na narednom sastanku.

(d) Prilikom izbora visoke strane ugovornice treba da obezbede da lica koja će biti izabrana u Komisiju pojedinačno poseduju tražene kvalifikacije i da u Komisiji kao celini bude obezbeđena pravedna geografska zastupljenost.

(e) U slučaju da se neočekivano uprazni jedno mesto, sama Komisija će popuniti upražnjeno mesto poklanjajući dužnu pažnju odredbama prethodnih podtačaka.

(f) Depozitar će staviti Komisiji na raspolaganje potrebne administrativne olakšice za vršenje njenih funkcija.

2. (a) Visoke strane ugovornice mogu u vreme potpisivanja, ratifikovanja ili pristupanja Protokolu, ili u bilo koje vreme posle toga, izjaviti da priznaju, ipso facto i bez posebnog sporazuma, u odnosu na bilo koju drugu visoku stranu ugovornicu koja prihvata istu obavezu, nadležnost Komisije da ispituje navode takve druge strane, kako je ovlašćuje ovaj član.

(b) Izjave koje su napred navedene biće deponovane kod depozitara koji će dostaviti njihove kopije visokim stranama ugovornicama.

(c) Komisija će biti nadležna da:

(i) ispituje sve činjenice za koje se tvrdi da predstavljaju teške povrede definisane u Konvencijama i ovom protokolu ili druge ozbiljne povrede Konvencija ili ovog protokola;

(ii) olakša, putem svojih dobrih usluga, ponovno uspostavljanje poštovanja Konvencija i ovog protokola.

(d) U drugim situacijama Komisija će otpočeti istragu na zahtev strane u sukobu samo uz saglasnost druge strane ili strana koje su u pitanju.

(e) Pod uslovom napred navedenih odredaba ovog stava, odredbe člana 52. I konvencije, člana 53. II konvencije, člana 132. III konvencije i člana 149. IV konvencije i dalje će se primenjivati na svaku navodnu povredu Konvencija i proširiće se na svaku navodnu povredu ovog protokola.

3. (a) Ukoliko se zainteresovane strane nisu drukčije dogovorile, sve istrage će preduzeti Komora koja se sastoji od sedam članova koji su naimenovani na sledeći način:

(i) pet članova Komisije koji nisu građani nijedne od strana u sukobu, koje postavlja predsednik Komisije na principu pravične zastupljenosti geografskih područja, posle konsultacije sa stranama u sukobu;

(ii) dva ad hoc člana koji nisu građani nijedne strane u sukobu, s tim što svaka strana imenuje po jednog.

(b) Po prijemu zahteva za istragu predsednik Komisije će odrediti odgovarajući vremenski rok za ustanovljenje Komore. Ako bilo koji ad hoc član ne bude naimenovan u tom roku, predsednik će odmah naimenovati dodatnog člana ili članove Komisije ukoliko bude potrebno da se popuni članstvo Komore.

4. (a) Komora koja je u skladu sa stavom 3. ustanovljena da preduzme istragu pozvaće strane u sukobu da joj pomognu i podnesu dokaze. Komora može zatražiti i sve druge dokaze koje smatra pedesnim i može ispitivati situaciju in loco.

(b) Svi dokazi će biti u punoj meri saopšteni stranama, koje imaju pravo da daju Komisiji svoje primedbe o tome.

(c) Svaka strana ima pravo da ospori takve dokaze.

5.(a) Komisija će stranama podneti izveštaj o rezultatu istrage Komore, sa preporukama koje smatra pogodnim.

(b) Ako Komora ne bude u stanju da obezbedi dovoljno dokaza za činjenične i nepristrasne nalaze, ona će navesti razloge zbog kojih je to bilo nemoguće.

(c) Komisija neće javno objaviti svoje nalaze, ukoliko sve strane u sukobu nisu zahtevale od Komisije da to učini.

6. Komisija će ustanoviti svoja sopstvena pravila, uključujući i pravila za predsedništvo Komisije i predsedništvo Komore. Tim pravilima će se obezbediti da se funkcije predsednika Komisije izvršavaju u svako doba i da ih, u slučaju istrage, vrši lice koje nije građanin jedne od strana u sukobu.

7. Administrativni troškovi Komisije će se pokrivati iz doprinosa visokih strana ugovornica koje su dale izjavu shodno stavu 2. i iz dobrovoljnih doprinosa. Strana ili strane u sukobu koje zahtevaju istragu treba da daju potrebnu akontaciju za pokriće troškova Komore, koju će im naknaditi strana ili strane protiv koje su podnete optužbe, u visini od 50 % od troškova Komore. U slučaju kada su Komori podnete protivtužbe, svaka strana će položiti akontaciju od 50 % od potrebnog iznosa.

Član 91.

Odgovornost

Strana u sukobu koja povredi odredbe Konvencija ili ovog protokola biće, u zavisnosti od slučaja, obavezna da plati obeštećenje. Ona će biti odgovorna za sva dela koja učine lica koja se nalaze u redovima njenih oružanih snaga.

DE OVI

ZAVRŠNE ODREDBE

Član 92.

Potpis

Ovaj protokol biće otvoren za potpisivanje stranama učesnicima u Konvencijama šest meseci posle potpisivanja Završnog akta i ostaje otvoren za vreme od 12 meseci.

Član 93.

Ratifikacija

Ovaj protokol biće ratifikovan što je moguće pre. Ratifikacioni instrumenti biće deponovani kod Švajcarskog federalnog veća, koje je depozitar Konvencije.

Član 94.

Pristupanje

Ovaj protokol biće otvoren za pristupanje svakoj strani učesnici u Konvencijama koja ga nije potpisala. Instrumenti o pristupanju će biti deponovani kod depozitara.

Član 95.

Stupanje na snagu

1. Ovaj protokol stupa na snagu šest meseci posle deponovanja dva instrumenta o ratifikaciji ili pristupanju.
2. Za svaku stranu članicu Konvencija, koja posle toga ratifikuje ovaj protokol ili mu pristupi, Protokol stupa na snagu šest meseci posle deponovanja instrumenata o ratifikaciji ili pristupanju te strane.

Član 96.

Ugovorni odnosi posle stupanja na snagu ovog protokola

1. Kada su strane članice Konvencija ujedno i strane članice ovog protokola, Konvencija će se primenivati tako kako su dopunjene ovim protokolom.
2. Kada jedna od strana u sukobu nije vezana ovim protokolom, strane članice Protokola ostaju vezane njime u svojim međusobnim odnosima. One će nadalje biti vezane ovim protokolom u odnosu na svaku od strana koje nisu vezane njime, ako te druge strane prihvate i preimenjuju njegove odredbe.
3. Vlast koja predstavlja narod angažovan protiv visoke strane ugovornice u oružanom sukobu, koji je po karakteru takav kakav je naveden u članu 1. stav 4, može se obavezati da će primenjivati Konvencije i ovaj protokol u odnosu na taj sukob putem jednostrane izjave upućene depozitaru. Takva izjava će, pošto je depozitar primi, imati sledeće dejstvo u odnosu na taj sukob:
 - (a) Konvencije i ovaj protokol stupaju na snagu za pomenutu vlast kao stranu u sukobu sa trenutnim dejstvom;

(b) pomenuta vlast preuzima ista prava i obaveze kao one koje je preuzela visoka strana ugovornica prema Konvencijama i ovom protokolu; i

(c) Konvencije i ovaj protokol su podjednako obavezni za sve strane u sukobu.

Član 97.

Amandman

1. Svaka visoka strana ugovornica može predložiti amandmane na ovaj protokol. Tekst svakog predloženog amandmana će se dostaviti depozitaru koji će odlučiti, posle konsultovanja svih visokih strana ugovornica i Međunarodnog komiteta Crvenog krsta, da li treba sazivati konferenciju radi razmatranja predloženog amandmana.

2. Depozitar će pozvati na tu konferenciju sve visoke strane ugovornice kao članice Konvencija, bilo da su one potpisnice ovog protokola ili da nisu.

Član 98.

Revizija Priloga I

1. Najkasnije četiri godine posle stupanja na snagu ovog protokola, a zatim u intervalima od najmanje četiri godine, Međunarodni komitet Crvenog krsta će konsultovati visoke strane ugovornice o Prilogu I ovog protokola i, ako smatra za potrebno, može predložiti sastanak tehničkih stručnjaka da razmotre Prilog I i da predlože takve amandmane Priloga kakvi eventualno budu poželjni. Ukoliko u roku od šest meseci od objavljivanja predloga za takav sastanak visokim stranama ugovornicama jedna trećina strana ne stavi prigovor, Međunarodni komitet Crvenog krsta će sazvati sastanak, pozivajući i posmatrače odgovarajućih međunarodnih organizacija. Takav sastanak će Međunarodni komitet Crvenog krsta takođe sazvati u svako doba na zahtev jedne trećine visokih strana ugovornica.

2. Depozitar će sazvati konferenciju visokih strana ugovornica i strana članica Konvencija radi razmatranja amandmana predloženih na sastanku tehničkih stručnjaka ako posle toga sastanka Međunarodni komitet Crvenog krsta ili jedna trećina visokih strana ugovornica to zahtevaju.

3. Amandmani na Prilog I mogu biti usvojeni na takvoj konferenciji većinom glasova dve trećine visokih strana ugovornica, koje su prisutne u glasanju.

4. Svaki amandman koji bi bio tako usvojen depozitar će saopštiti visokim stranama ugovornicama i stranama članicama Konvencija. Smatraće se da je amandman prihvaćen po isteku perioda od jedne godine od kada je saopšten, ukoliko u tom periodu depozitaru ne bude dostavljena izjava o neprihvatanju amandmana od strane najmanje jedne trećine visokih strana ugovornica.

5. Amandman koji se u skladu sa stavom 4. smatra prihvaćenim stupa na snagu tri meseca posle njegovog prihvatanja za sve visoke strane ugovornice, izuzev onih koje su dale izjave o neprihvatanju u skladu s tim stavom. Svaka strana koja je dala takvu izjavu može je u svako doba povući, a amandman u tom slučaju stupa na snagu za tu stranu posle tri meseca.

6. Depozitar će obavestiti visoke strane ugovornice i članice Konvencija o stupanju na snagu svakog takvog amandmana, o stranama koje on obavezuje, o datumu njegovog stupanja na snagu u odnosu na svaku stranu, o izjavama o neprihvatanju datim u skladu sa stavom 4. i o povlačenju takvih izjava.

Član 99.

Otkazivanje

1. U slučaju da neka visoka strana ugovornica otkáže ovaj protokol, otkaz će stupiti na snagu godinu dana posle prijema instrumenta o otkazu. Ako je, međutim, po isteku te godine strana koja je dala otkaz angažovana u jednoj od situacija navedenih u članu 1, otkaz neće imati dejstva pre završetka

oružanog sukoba ili okupacije, a ni u kom slučaju pre nego što se okončaju operacije u vezi s konačnim oslobođenjem, repatrijacijom ili ponovnim nastanjenjem lica koja štite Konvencije ili ovaj protokol.

2. Otkaz će se notifikovati pismenim putem depozitaru, koji će ga proslediti svim visokim stranama ugovornicama.

3. Otkaz će imati dejstva samo u odnosu na stranu koja je dala otkaz.

4. Nijedan otkaz u skladu sa stavom 1. neće uticati na obaveze koje je, zbog oružanog sukoba, shodno ovom protokolu već preuzela strana koja je dala otkaz u vezi s bilo kojim delom učinjenim pre nego što je taj otkaz stupio na snagu.

Član 100.

Notifikacija

Depozitar će obavestiti visoke strane ugovornice, kao i članice Konvencija, bilo da su ili nisu potpisnice ovog protokola, o:

(a) potpisima stavljenim na ovaj protokol i o deponovanju instrumenata o ratifikaciji i pristupanju, shodno čl. 93. i 94;

(b) datumu stupanja na snagu ovog protokola u skladu sa članom 95;

(c) saopštavanjima i izjavama primljenim u skladu sa čl. 84, 90. i 97;

(d) izjavama primljenim u skladu sa članom 96. stav 3. koje će biti prosleđene najbržim putem; i

(e) otkazima u skladu sa članom 99.

Član 101.

Registracija

1. Posle stupanja Protokola na snagu depozitar će ga proslediti Sekretarijatu Ujedinjenih nacija radi registrovanja i objavljivanja, u skladu sa članom 102. Povelje Ujedinjenih nacija.

2. Depozitar će takođe obavestiti Sekretarijat Ujedinjenih nacija o svim ratifikacijama, pristupanjima i otkazima koje je primio u vezi sa ovim protokolom.

Član 102.

Verodostojnost tekstova

Original ovog protokola, čiji su tekstovi na arapskom, kineskom, engleskom, francuskom, ruskom i španskom jeziku podjednako verodostojni, biće deponovan kod depozitara koji će dostaviti overene primerke svim stranama članicama Konvencija.